

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

На правах рукопису

ЦЬОСЬ ОЛЕКСАНДРА СТЕПАНІВНА

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В
ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІЛЮСТРАЦІЙ ДО
ХУДОЖНІХ ТВОРІВ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
Освітня програма Дошкільна освіта
Робота на здобуття другого (магістерського) рівня Магістр

Науковий керівник:
**АНТОНЮК НАДІЯ
АНАТОЛІЇВНА**
кандидат педагогічних наук,
викладач

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

від _____ 2024р .

В.о.завідувача кафедри

(_____)

(підпис)

ГАВРИШ Н.В.

ПІБ

ЛУЦЬК – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Психолого-педагогічні дослідження вчених з проблеми формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку	7
1.2 Вплив ілюстрацій до художніх творів на розвиток мовлення дітей	12
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ВИКОРИСТАННЯМ ІЛЮСТРАЦІЙ ДО ХУДОЖНІХ ТВОРІВ	19
2.1 Вивчення стану розвитку у старших дошкільників мовленнєвої компетентності в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу	19
2.2. Методика формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи з ілюстраціями до художніх творів.	33
2.3 Порівняльний аналіз результатів дослідження	53
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах розширення сфер функціонування української мови, як державної особливої значущості набуває необхідність формування мовленнєвої культури дітей старшого дошкільного віку. Як відомо, ще в дошкільному віці закладається фундамент культури мовлення й спілкування, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне, творче мислення. Саме дошкільний виховний заклад покликаний сформувати в дітей інтерес до краси й мудрості живого слова, його значущості в житті людини. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема мовленнєвого розвитку дошкільників, уміння самостійно складати розповіді різного типу, у тому числі й за ілюстраціями. Основними показниками якості та динаміки особистісного зростання дошкільника є прояви його фізичної, соціально - моральної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, художньої та креативної активності. Оволодіння рідною мовою є одним із найважливіших надбань дитини в дошкільному віці – найбільш сензитивному для засвоєння мови. Якщо дитина не досягне певного рівня мовленнєвого розвитку до п'яти - шести років, то цей шлях, як правило, не може бути успішним на більш пізніх вікових етапах.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає важливим завданням сучасного дошкільного закладу формування мовленнєвої компетентності дітей, орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мови. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти одними з важливих завдань і є формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників та розвиток їх творчих здібностей.

Дослідженнями З. Істоміної, Е. Короткової, Н. Орланової доведено, що ефективним засобом розвитку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку є ілюстрації до художніх творів. Вони викликають у дітей бажання поговорити про зображену ситуацію, природу, персонаж, це наштовхує їх на розповідь, активізує досвід, у дітей з'являється потреба висловитись, розповісти про свої спостереження, враження. Відбувається складна розумова діяльність, в

якій мають місце аналіз, синтез, порівняння, умовивід. У Базовому компоненті представлені кінцеві результати культури мовленнєвого спілкування, також передбачені вимоги до організації предметного середовища і навчально-виховного процесу, що стосуються ефективності мовленнєвого розвитку дітей на різних вікових етапах, у закладах різного типу і сім'ї. Базовий компонент вимагає від дитини певного рівня мовленнєвої освіченості, тобто компетентності, передбачає навчання дітей різних видів мовленнєвої компетенції вже з раннього віку з тим, щоб до кінця дошкільного віку дитина засвоїла відповідні знання, вміння і навички, необхідні їй для спілкування [1, 26].

Отже, компетентність дитини дошкільного віку – це сформованість інтелектуальних операцій, довільна спрямованість діяльності, усвідомленість і значна мотиваційна насиченість. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У мовленнєвій діяльності розрізняють мовну компетенцію і мовленнєву, яка включає в себе лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну.

Мовленнєвий розвиток дитини, зокрема мовленнєва компетентність один з важливих чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Незважаючи на те, що питання використання художніх ілюстрацій у процесі навчання дошкільників розглядалося у роботах А. Богуш, Т. Ладиженської та ін., аналіз наукової літератури свідчить, що у вітчизняній лінгводидактиці бракує робіт, які б усебічно розкривали роль художньої ілюстрації у формуванні мовлення дітей дошкільного віку. Це й обумовило вибір **теми нашої кваліфікаційної роботи** "Формування мовленнєвої компетентності у старших дошкільників в процесі використання ілюстрацій до художніх творів".

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності у старших дошкільників шляхом використання ілюстрацій до художніх творів.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання:**

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан розробленості проблеми розвитку мовленнєвої компетентності в старших дошкільників в психолого-педагогічній літературі.

2. Визначити педагогічні умови ефективного формування мовленнєвої компетентності у старших дошкільників в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

3. Експериментально перевірити формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Об'єкт дослідження: процес формування мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Методи дослідження:

- Аналіз стану психолого-педагогічної та методичної літератури з питань досліджуваної проблеми;
- Аналіз стану сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів;
- Спостереження;
- Бесіда;
- Експеримент;
- Анкетування.

Теоретичну основу дослідження складають положення психології та педагогіки про розвиток особистості в єдності діяльності й свідомості про вплив відповідного середовища на розвиток мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення дослідження: теоретично обґрунтовано проблему розвитку мовленнєвої компетентності у дітей дошкільного віку; методи

формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку; визначено критерії, показники, рівні сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Практичне значення дослідження. Результати роботи сприятимуть вдосконаленню педагогічного процесу, орієнтованого на підвищення якості формування мовленнєвої компетентності в старших дошкільників у процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Експериментальною базою дослідження був Нововолинський заклад дошкільної освіти №2 "Колобок" Нововолинської міської ради Волинської області. В експерименті взяло участь 41 дитина (20 – експериментальна група; 21 – контрольна група)

Наукова новизна: дані дослідження можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти

Апробація результатів роботи відбулася на XI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції ВНУ імені Лесі Українки «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації» 27 листопада 2024 року (шляхом написання тез).

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Психолого-педагогічні дослідження вчених з проблеми формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Формування мовлення дошкільнят складається з різних структурних компонентів. До них належать: мовленнєва компетенція, як одна з ключових базисних характеристик особистості; мовленнєвий розвиток, тобто формування певних мовленнєвих умінь та навичок, що забезпечують функціонування мовлення; навчання мови, пов'язане з певним обсягом елементарних знань про мову й мовлення, що формуються на основі розвитку мовного чуття й водночас зумовлюють цей розвиток; мовленнєве виховання, метою якого є виховання мовленнєвої культури особистості. Термін «мовна компетенція» було введено Н. Хомським близько середини ХХ століття. Зміст цього поняття запропонував Д. Слобін, який, досліджуючи психолінгвістичну проблему «мовних здібностей, знання про мову і мовної активності», довів, що існує різниця «між тим, що людина теоретично здатна говорити і розуміти, і тим, що вона насправді говорить і розуміє в конкретних ситуаціях».

А.Богуш тлумачить мовну компетенцію, як засвоєння і усвідомлення мовних норм, що склались історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови. Мовна компетенція - це інтегративне явище, що охоплює цілу низку соціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок задля успішного здійснення діяльності в конкретних умовах спілкування.

А.Богуш під мовленнєвою компетенцією розуміє вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати

для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [2,16] .

Мовленнєва компетентність, як складова мовленнєвої діяльності, забезпечує вміння дитини підтримувати мовленнєву взаємодію з іншими, вибудовувати логіку висловлювань, забезпечувати мовленнєве взаєморозуміння з дорослими та однолітками, формувати комунікативні здібності, мовленнєве самовираження, розвивати соціальне мовлення (вміння презентувати себе оточуючим, виразити особисту позицію по відношенню до інших тощо) [3,27].

Розвиток мовлення в дошкільному віці передбачає оволодіння рідною мовою, яка здебільшого є побутовою, ситуативною, експресивною, уривчастою за своєю суттю. Вдосконалення мовленнєвої діяльності має базуватися на активному поєднанні слова з практичною діяльністю дошкільника, на урізноманітненні й зростанні її змістовності, наявності належних мовленнєвих еталонів.

Мовленнєва компетентність — це вміння адекватно й доречно користуватися мовою (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби. Це полікомпонентне утворення, яке містить такі компетенції:

- лексичну (наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, їх доречне застосування, вживання засобів мовної виразності: приказки, прислів'я, фразеологізми, епітети, порівняння);

- фонетичну (правильна звуковимова, розвинений фонематичний слух, володіння інтонаційними засобами виразності);

- граматичну (практичне вживання відповідних граматичних форм рідної мови: рід, число, відмінки, час тощо) та діалогологічну (розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати та звертатися із запитаннями, вести діалог, складати різні види розповідей, переказувати).

Отже, мовна й мовленнєва компетенції нерозривно пов'язані між собою. Ми вважаємо, що на етапі дошкільного дитинства мова повинна йти про

мовленнєву компетенцію. У мовленнєвій компетенції виокремлюються лексична, фонетична, граматична, діалоґічна та комунікативна компетенції.

Так, під лексичною компетенцією розуміють наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Фонетична компетенція – це правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень згідно з орфоепічними нормами, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Мовленнєва компетенція включає в себе також граматичну компетенцію – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно законів і норм граматики (рід, число, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм.

Діалоґічна компетенція передбачає розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатися з питаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей.

Кінцевим результатом сформованості мовної і мовленнєвої компетенції є комунікативна компетенція.

Комунікативна компетенція – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування.

Мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується в процесі її розвитку. Тому проблема розвитку мовлення дошкільників не є новою. Вона досліджувалася класиками наукової думки та сучасними науковцями в різних аспектах:

психологічному (Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Г. Леушина, С. Рубінштейн, та інші), психолінгвістичному (Г. Богін, А. Бородич, А. Залевська, Н. Карпинська, М. Подд'яков, О. Ушакова та інші); педагогічному (Е. Короткова, Є. Михеєва, Л. Пен'євська, Л. Славіна та інші); лінгвістичному (Т. Ладиженська, Л. Щерба, С. Бухвостова, Н. Гавриш та інші); лінгводидактичному (А. Богуш, Л. Ворошніна, В. Гербова, Ю. Караулова, Л. Порядченко та інші).

В освітньому процесі дошкільного навчального закладу ілюстрації до художніх творів використовуються, як засіб розумового (ознайомлення з довкіллям, розвиток уяви, сприймання, уваги, мислення, мовлення, формування інтелектуальних здібностей, сенсорний розвиток), естетичного (розвиток художньо-естетичного сприймання, формування емоційної чутливості, збагачення емоційно-чуттєвої сфери) та мовленнєвого (розвиток художньо-комунікативних здібностей, стимулювання ініціативи висловлювання, опанування різних типів зв'язного мовлення) виховання [6].

Різні аспекти художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку досліджувались в Україні (Є. Лукіна, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Фесенко, О. Трифонова, Ю. Руденко, О. Монке), у Росії (Л. Гурович, Н. Карпинська, Л. Фесюкова, О. Ушакова), у країнах СНД (Л. Таллер, С. Чемортан та інші).

У розвідках відомих науковців (О. Коненко, С. Ласунова, Т. Постоян, О. Смирнова, та інші) доведено, що діти старшого дошкільного віку здатні послідовно й чітко складати описову чи сюжетну розповіді на запропоновану тему, висловлювати власні міркування та обґрунтовувати їх, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки.

Висновок: Мовленнєве виховання пов'язане з вихованням у дошкільнят любові, поважного ставлення до рідної мови як скарбниці, багатого надбання нашого народу; виховання прагнення правильно, культурно, красиво говорити рідною мовою. Водночас йдеться про високий (відповідно до вікових можливостей дітей) рівень опанування мови — виховання мовленнєвої культури як особистісної якості, що відбиває рівень загальної культури,

мислення дитини. Мовленнєвий розвиток виявляється не тільки в наслідуванні нормам, а й в умінні свідомо обирати найбільш доцільні варіанти мовленнєвої поведінки (точні у смисловому відношенні, стилістично доречні, виразні), знаходити адекватну щодо ситуації мовленнєву форму. Мовленнєву компетентність ми розуміємо, як вміння адекватно і доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях(висловлювати свої думки, бажання, наміри), використовувати для цього, як мовні(оволодіння чистою і правильною звуковимовою, граматичною правильністю мовлення; вміння послідовно, логічно і зв'язано висловлюватись, переказувати тексти за ілюстраціями, будувати розповіді; оволодіння фонетичним сприйманням і звуковим аналізом слів; уміння уважно слухати, цілеспрямовано й точно відповідати на запитання ознайомившись з ілюстрацією; вміти слухати відповіді інших; помічати й виправляти мовні помилки, доповнювати відповіді однолітків), так і поза мовні(міміка, жести, рухи) та інтонаційні(засоби виразності).

1.2 Вплив ілюстрацій до художніх творів на розвиток мовлення дітей

Використання художньої ілюстрації в роботі з дітьми дошкільного віку дозволяє збагатити й розширити безпосередній чуттєвий досвід дитини; уточнити її чуттєві уявлення, а також розвивати спостережливість, значення якої в навчальній діяльності досить велика.

Навчання дітей розповіданню за ілюстраціями до художніх творів займалися А. Бородич, Е. Короткова, Є.Тихеева, Н. Гавриш та ін.

Діти п'яти-шести років мають значний досвід, багатий словник, вміють описувати предмети, іграшки, встановлювати прості причинні зв'язки між предметами та явищами. Від них треба вимагати вміння не тільки розповідати за змістом репродукції, складати описову та сюжетну розповідь, а й виходити за межі зображеного художником, пов'язувати зміст картини зі своїм досвідом.

У методиці розвитку зв'язного мовлення дошкільнят Н. Гавриш виокремлює кілька видів занять зі складання розповіді за змістом картини, які подаються за ступенем ускладнення:

- 1.Складання розповіді-опису предметної картини.
- 2.Складання сюжетної розповіді за змістом картини.
- 3.Порівняльний опис двох картин.

Ілюстрація (від латинського "illustratio") - це освітлення, наочне зображення; пояснення з допомогою наочних прикладів; зображення, що супроводжують і доповнюють текст (малюнки, фотознімки, репродукції, карти, схеми і т.ін. [14, 483], зображення у книзі чи журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту [8, 195]. Ілюстрація є художнім засобом, що допомагає повністю сприймати літературний образ. Завдяки вмінню художника наочно, доступно, емоційно передавати ідею твору, образи в ілюстраціях мають великий вплив на розуміння дитиною тексту. Розгляньмо деякі різновиди ілюстрацій за розміщенням у книзі:

- на початку тексту; на початку розділу, такі ілюстрації називаються заставкою;
- у кінці тексту, - називаються кінцівкою;

- ілюстрації, які займають всю сторінку і застосовуються в кінці певних частин книги, - називають полосними ілюстраціями;
- ті, які займають половину сторінки, називають півполосними;
- маленькі, щільно оточені текстом - нелицеві ілюстрації.

Залежно ж від мети ілюстратора ілюстрації поділяють на ті, що зображують предмети і явища, що мають вузькопізнавальне або наукове призначення й дохідливо пояснюють те, про що йдеться в тексті (науково-пізнавальні ілюстрації), та такі, які зорозво розкривають образи, створені письменником, і трактують літературний твір засобами графіки (художньо-образні).

Ілюстрація несе в собі не тільки пізнавальну функцію, а й світоглядну, допомагає дитині адаптуватися до змісту твору, уявити літературні образи, яскраво відтворює змальовані в тексті події, демонструє ставлення художника до твору, конкретизує, уточнює текст, часто доповнює його деталями, про які не сказав письменник; оживляє твір, допомагає дітям зрозуміти мораль твору.

Ілюстрація нерідко відіграє велику роль у формуванні й вихованні особистості дитини ще Я.Коменський у творі “Велика дидактика” підкреслював, що книги з малюнками підсилюють у дітей враження від предметів, про які в них розповідається, приваблюють молодий розум, полегшують сприймання науки. Є у книжковій ілюстрації ще одна можливість - показати світ неіснуючий, світ уяви, фантазії [7, 48]. Після сприймання ілюстрацій покращується розуміння основних змістових моментів, збільшується кількість відтворюваних дітьми уривків; зростає зв'язність переказу змісту твору.

На думку О. Леонтьєва, використання ілюстрацій полегшує процес запам'ятання і підвищує його ефективність у дітей старшого дошкільного віку вдвічі порівняно з іншими віковими періодами дошкільця [9, 54]. Використання ілюстрацій також значно підвищує процес запам'ятовування [6, 9].

У дослідженнях педагогів (Н. Карпінська, М. Коніна, Л.Таллер, О. Ушакова) звертається увага на різні аспекти процесу сприймання: розуміння

теми, ідеї, змісту ілюстрації, образу головного героя, створення виразних засобів. Учені констатують, що ілюстрацію дитина не сприймає всю відразу, а лише частину й не завжди головну; пізнаючи предмети на картинці, діти не відразу усвідомлюють їх призначення, взаємозв'язок. Це відбувається через те, що процес сприймання не відразу встановлює зв'язки з минулим досвідом дітей, тому осмислювання, розуміння картинки приходить дещо пізніше.

На думку Г. Люблінської, сприймання ілюстрацій дошкільниками здебільшого залежить від педагогічного керівництва. Якщо дитину попросити розповісти про бачене на ілюстрації через 7-10 днів, вона переважно пригадає лише окремі деталі, до того ж далеко не завжди суттєві та основні. Проте, якщо після розглядання ілюстрації дати їй назву, або запропонувати дітям самим її придумати, то і через 10 днів діти правильно й усвідомлено передають основний зміст ілюстрації. Сприймання ілюстрації для дитини порівняно з реальними предметами ускладнюється тим, що у сприйманні ілюстрацій бере участь тільки зоровий аналізатор, а тому дитина не може комплексно відчутти поданий в ілюстрації об'єкт через інші аналізатори. Трудність у сприйманні ілюстрації дошкільниками полягає і в їхньому невмінні керувати процесом сприймання, тобто організувати свою увагу, вибірково спрямовувати її на істотні та основні елементи об'єкта сприймання, вміти не лише дивитись, але й бачити. Тому для розуміння ілюстрації необхідно встановити зв'язок зображеного предмета з наявним в дитини образом і знаннями, тобто дитина повинна впізнати в зображуваному предметі знайому річ. Сприймання ілюстрацій залежить також від виду малюнка, який подає художник-ілюстратор. А.Богущ зазначає, що діти старшого дошкільного віку більш підготовлені до сприймання світлотіньових малюнків, бо в них вже сформовані поняття про форму і колір, а також лінійних малюнків, в яких їм доступне сприймання як об'єму, так і ритміки ліній. Діти старшого дошкільного віку сприймають усі видимі малюнки: лінійний, світлотіньовий, умовний. Це означає, що для розуміння дитиною ілюстрації потрібно допомогти їй установити головний зв'язок зображеного на ілюстрації, послідовний хід дії.

Цей зв'язок - перша умова розуміння. Про розуміння можна говорити тоді, коли дитині вдалося, по-перше, встановити зв'язок між частинами сприйнятого цілого і, по-друге, між новим предметом і знаннями, які є.

За свідченнями Т.Репіної-Кондратович, художній образ ілюстрацій дитина сприймає активно, емоційно, ставлення дітей до героя книги суттєво змінюється після показу ілюстрацій. Своїми жестами діти часто наслідують персонажів, вони з цікавістю розглядають вираз обличчя людини. Форма, манера малюнка впливає на характер сприймання, глибину спостережень. Яскравий динамічний малюнок без громіздких деталей, без різкого відхилення від дійсності більш доступний сприйманню дітей 5-7 років.

Підвести дітей до більш високого естетичного сприймання і водночас розвинути і збагатити їхнє мовлення можна за умови розвитку здатності дітей емоційно сприймати й оцінювати в художній ілюстрації елементарні естетичні якості, гармонію кольору, композицію. У процесі читання твору з допомогою ілюстрацій повнота його розуміння зростає. Дослідження педагогів засвідчили, що дошкільники розуміють текст тоді, коли він встановлює зв'язок кожного слова з відповідним образом предмета, його якістю чи його дією. Те ж саме відбувається і при сприйманні дітьми ілюстрації. Для розуміння ілюстрації необхідно встановити зв'язки між частинами сприймаючого цілого та між новим предметом і наявними в дитини знаннями.

Г. Леушина, Т. Овсепян, С. Рубінштейн показали, що на зв'язність розповіді за ілюстраціями, крім доступності змісту й художньої форми зображення, впливає і попередня цільова настанова у вигляді запитань, які ставить дитині вихователь перед початком розглядання ілюстрації. На запитання "Що зображено на ілюстрації?" — діти перераховують предмети. На запитання "Що роблять діти на ілюстрації?" — дошкільники дають зв'язний виклад сюжету [10, 84]. При підготовці усної розповіді за змістом ілюстрації М.Жинкін вказує на необхідність "мобілізувати словниковий запас" дитини, привести його у стан готовності для передачі думок; акцентує увагу на

необхідності розвивати оперативну пам'ять, а також підключати до звукового мовлення і внутрішнє мовлення дитини [5, 7].

Таким чином, сприймання дитиною ілюстрації є більш складним для неї процесом, ніж безпосереднє сприймання реального предмета, бо ілюстрацію дитина сприймає лише зором. Аналіз психолого-педагогічних досліджень щодо сприймання ілюстрації дошкільниками дозволив дійти висновку, що повнота сприймання ілюстрації залежить від доступності змісту зображеного, художньої форми передачі змісту; характер сприймання - емоційно-насичений. Дітям дошкільного віку доступне сприймання ілюстрацій, якщо створити для цього відповідні педагогічні умови, які сприятимуть не тільки поглибленому розумінню дітьми тексту художніх творів, а й стимулюватимуть складання дітьми розповідей за змістом ілюстрацій. Необхідною умовою навчання дітей розповідання за ілюстрацією є систематична цілеспрямована робота над формуванням уміння сприймати її сюжет, розуміти зображувану ситуацію, формування граматично правильного мовлення. Правильний добір ілюстрацій, поступове ускладнення завдань, методів і прийомів роботи роблять процес навчання дітей доступним, цікавим, ефективним. Вихователі дитячих садків і наші спостереження підтверджують, що описуючи ілюстрації, діти будують речення, добирають потрібні слова і вислови і відповідно збагачують своє мовлення, вчаться висловлювати свої думки, після сприймання ілюстрації збільшується загальна кількість відтворюваних дітьми моментів тексту, зростає зв'язність переказу, виклад тексту стає більш образний, виразний, іноді з елементами творчості. При цьому ілюстрація дає тему, зміст, матеріал, на якому розвивається мовлення дітей.

У сприйманні ілюстрації і розповіді за її змістом важливе значення має слово, що веде дітей від головного до другорядного і допомагає усвідомити залежність між частинами, сприяє зв'язності розповіді. На заняттях з вивчення української мови ми завжди плануємо не тільки читання творів, але й показ ілюстрацій різних видів; бесіди про художників-ілюстраторів. Таким чином

здійснюється навчання дітей різних за структурою розповідей відповідно до кожного типу ілюстрацій.

При навчанні дітей дошкільного віку розвитку мовлення засобами розповіді за ілюстраціями нами використовувалися дошкільникам такі слова, як ілюстрація, обкладинка, сторінка, художник-ілюстратор, книжка-картинка, книжка-іграшка, книжка-забава, листівки, зображення, кольорові, чорно-білі, великі, маленькі, дрібні та інші. Отже, ілюстрації відіграють важливу роль у процесах сприймання, аналізу, синтезу, умовисновків, розуміння, що становлять основу формування мовної особистості дитини під час навчання мовленнєвої компетентності.

Фонетична, лексична і граматична компетенція. Правильно і чітко вимовляє усі звуки рідної мови, диференціює близькі й схожі звуки, помічає помилки звуковимови. Кількісна та якісна характеристика словника сягає вікової норми. Вживає слова різного ступеня складності, багатозначні слова, фразеологічні звороти, використовує у мовленні елементи усної народної творчості. Володіє прийомами словозміни та словотворення. Правильно вживає граматичні категорії, будує різні типи простих і складних речень із сполучниками, словосполуками та вставними словами. Має навички корекції та самокорекції мовлення, усвідомлює, що це допомагає порозумітися.

Мовленнєва компетентність володіє українською розмовною мовою легко й невимушене вступає у спілкування з дорослими та дітьми. Підтримує розмову відповідно до ситуації, зрозумілості теми та зацікавленості. Доречно застосовує мовленнєві й немовленнєві засоби. Вміє регулювати силу голосу, темп мовлення, використовувати засоби інтонаційної виразності. Володіє формулами мовленнєвого етикету. Орієнтується в ситуації спілкування; виявляє ініціативу або коректно припиняє розмову. Володіє монологічним мовленням. Уміє, висловлювати свою думку чітко, логічно, образно, переконливо; самостійно складає розповіді [6].

У змісті загально-педагогічних програм “Малятко”, “Дитина”, “Українське дошкілля”, “Дитина в дошкільні роки”, у розділі “Мовленнєве

спілкування” подано завдання з навчання дітей різних видів розповідання за картиною: описова розповідь за картинами; порівняльна описова розповідь про предмети, дидактичні картинки; сюжетна розповідь за картиною, за серією картин, за сюжетно-ігровою ситуацією, розповіді за частинами картини (колективна розповідь), описово-сюжетна розповідь за змістом картини. Завдання навчання дітей розповідання за ілюстраціями подано лише у програмах “Дитина”, “Українське дошкілля”, де зазначається “вчити дітей розповідати за серією малюнків” [4, 149]. Аналіз загально-педагогічних програм засвідчив, що в розділі „Художня література” чітко визначено завдання щодо роботи з ілюстраціями. У програмі “Дитина” передбачається “розповідати за ілюстраціями (після слухання), переказувати уривки за ілюстраціями до тексту” [3, 149, 220].

У програмі “Дитина в дошкільні роки” ставляться завдання: “розповідати за ілюстраціями до казок; залучати дітей до розглядання ілюстрацій та обговорення їх змісту, ознайомити дітей з листівками-ілюстраціями, видами ілюстративного рисунка (світлотіньовий, лінійний, умовний)” [4, 210].

Висновок: Отже, ілюстрації відіграють важливу роль у процесах сприймання, аналізу, синтезу, умовисновків, розуміння, що становлять основу формування мовної особистості дитини під час навчання української мови.

Ефективними способами для розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку є розповіді за ілюстраціями, під час сприйняття діти фіксують увагу на сюжеті, діях та стосунках персонажів, виразності образів. Серія ілюстрацій передбачає послідовне розгортання сюжетної лінії, чітко виокремлені композиційні частини розповіді (перша картина - початок, зав'язка; друга, третя - розкриття основного змісту; четверта або п'ята - закінчення), щоб при переході від ілюстрації до ілюстрації зберігалися смислові та граматичні зв'язки між частинами висловлювання.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ВИКОРИСТАННЯМ ІЛЮСТРАЦІЙ ДО ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

2.1 Вивчення стану розвитку у старших дошкільників мовленнєвої компетентності в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу

Констатувальний експеримент проводився на базі Нововолинського закладу дошкільної освіти №2 "Колобок" Нововолинської міської ради Волинської області. В експерименті брало участь 41 дитина, які склали експериментальну та контрольну групи. Експеримент проводився як на заняттях, так і в повсякденному житті. Теоретичним підґрунтям організації дослідження виступило врахування фізіологічних, психологічних та лінгвістичних механізмів породження зв'язного висловлювання.

Використали наступні методи психолого-педагогічного дослідження:

- спостереження;
- аналіз процесу і продуктів діяльності;
- бесіда з дітьми, батьками та вихователями;
- анкетування вихователів та батьків;

Метою констатувального експерименту становило:

- 1) з'ясувати стан досліджуваної проблеми в практиці роботи дошкільного навчального закладу;
- 2) вивчити рівні сформованості у старших дошкільників мовленнєвої компетентності в процесі використання ілюстрацій до художніх творів;

З мети випливали наступні завдання:

- 1) Виявити ставлення вихователів до формування мовленнєвої компетентності процесі використання ілюстрацій до художніх творів;
- 2) Визначити рівні сформованості у старших дошкільників мовленнєвої компетентності в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Започатковуючи констатувальний етап експерименту, нами було визначено критерії і показники розвитку мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі складання розповідей за ілюстраціями.

З-поміж них:

1. Мотиваційний критерій (наявність інтересу до ілюстрації, бажання описати її і висловити свою власну думку);
2. Когнітивний критерій (обізнаність із ілюстраціями; розуміння дітьми ілюстрацій; сприймання різних видів ілюстрацій; здатність до словесної оцінки);
3. Мовленнєвий критерій, який містить такі компетенції:
  - Лексичну (наявність певного запасу слів, їх доречне застосування, вживання засобів мовної виразності: приказки, прислів'я, епітети, порівняння, фразеологізми);
  - Фонетичну (правильна звуковимова, повнота відтворення змісту ілюстрації; відповідність розповіді за ілюстрацією художньому тексту);
  - Граматичну (практичне вживання відповідних граматичних форм рідної мови: рід, число, відмінки, час тощо) та діалогічну (розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати та звертатися із запитаннями, вести діалог, складати розповіді, переказувати).
4. Творчий критерій (самостійність розповіді; творча імпровізація тексту за ілюстраціями; малювання і розповіді за власними малюнками).

Започатковуючи констатувальний експеримент, ми визначили критерії і показники мовленнєвої компетентності старших дошкільників. (Див. Табл. 1). Виконуючи завдання констатувального експерименту, ми проаналізували календарні плани старших груп, провели анкетування вихователів та батьків, спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей експериментальної та контрольної груп на заняттях і в повсякденному житті, а також зробили діагностику мовленнєвої компетентності старших дошкільників за рядом діагностичних завдань.

Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі складання розповіді за ілюстраціями: високий, середній, низький.

Високий: дитина вживає різні за структурою розповіді; кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 8-10, слів - 25-30 (відповідно у розповідях-міркуваннях 5-6, слів - 20-25; сюжетних розповідях - 12-15, слів - 55-60; творчих розповідях - 18-20, слів - 105-120); повністю дотримується композиційної схеми висловлення; використовує в розповідях різні за структурою речення (прості, складні, частини складнопідрядного чи складносурядного безсполучникового речення); демонструє повноту, самостійність висловлювання, відповідність розповіді за ілюстрацією змісту художнього твору; для міжфразової когезії використовує всі способи ланцюжкового зв'язку (займенниковий, лексичні повтори, синонімічні заміни); виявляє ініціативу в процесі імпровізації чи малювання твору за ілюстраціями. Мовлення багате образними виразами і засобами художньої виразності. Для дітей цього рівня характерний високий рівень обізнаності із ілюстраціями.

Середній: дитина вживає здебільшого описові та сюжетні розповіді; кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 3-4, слів 12-23 (відповідно у сюжетних розповідях 4-6, слів 30-44; творчих - 8-13, слів - 70-89; розповідях-міркуваннях 1-2, слів до 13); частково дотримується композиційної схеми розповіді, потребує значної допомоги вихователя; зв'язок між реченнями формально-сурядний, здійснений за допомогою сполучників (і, а, але), прислівника "потім", частки "ось"; мовлення насичене довгими паузами, збіднене засобами художньої виразності; не вміє самостійно скласти розповідь; розповідь не відповідає змісту художнього тексту, а подекуди й ілюстраціям; не виявляє бажання імпровізувати чи малювати художній твір за змістом ілюстрації, навіть, за допомогою дорослого.

Таблиця 1

Структура мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники
Фонетична компетенція	- правильна вимова звуків - розвиток фонематичного слуху - виразність мовлення
Лексична компетенція	- словникове багатство - розуміння семантики слів
Граматична компетенція	- морфологічна правильність мовлення - синтаксична будова мовлення - наявність оцінно-контрольних дій
Діамонологічна компетенція	- вміння будувати діалог з партнером - зв'язні висловлювання репродуктивного характеру - зв'язні висловлювання творчого характеру
Комунікативна компетенція	- наявність формул мовленнєвого етикету ініціативність спілкування

Як видно з таблиці, до кожного виду компетенції були дібрані відповідні показники. Фонетична компетенція характеризується такими показниками: правильна вимова звуків, розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення. Лексична компетенція має такі показники: словникове багатство, розуміння семантики слів; граматична компетенція - морфологічна правильність мовлення, синтаксична будова мовлення, наявність оцінно-контрольних дій. Діамонологічна компетенція характеризується показниками: вміння будувати діалог з партнером, зв'язні висловлювання репродуктивного характеру, зв'язні висловлювання творчого характеру; комунікативна компетенція - наявність формул мовленнєвого етикету, виразність мовлення, ініціативність спілкування.

Зміст діагностичних завдань з розвитку мовлення дітей

У межах фонетичної компетенції добирались завдання, спрямовані на з'ясування вимови приголосних звуків, правильною вимовою яких за орієнтовними показниками (базисними характеристиками) дитина повинна оволодіти до 5 років, а також завдання на розвиток фонематичного (мовленнєвого) слуху. Опишемо їх.

Показник: правильна вимова звуків.

Завдання 1. «Пригоди Дерев'янка».

Мета: з'ясувати вимову дітьми свистячих [с], [з], [ц], шиплячих звуків [ш], [ж], [ч] та звука [р].

Матеріал: дидактичні картинки із зображенням різних предметів, іграшковий Дерев'яно.

Процедура виконання: Для виконання завдання було дібрано серію предметних картинок на свистячі, шиплячі та звук р. Картинки добирались таким чином, щоб потрібний звук стояв у різних позиціях: на початку, в середині і в кінці слова. Дитині загадували загадку про Дерев'яно, знайомили з хлопчиком Дерев'яно і пропонували послухати розповідь: «Якось Дерев'яно пішов у ліс за грибами. Зайшов дуже далеко і не помітив, як заблукав. А ліс був зачарований і не хотів випускати хлопчика з лісу. Раптом з'явився господар лісу - Лісовичок. Він запропонував хлопчику відгадати загадки-малюнки. Якщо він їх правильно відгадає, Лісовик покаже дорогу додому. Сів Дерев'яно на колоду і заплакав, він ще не вчився у школі і не знає, як виконати завдання, які йому запропонував Лісовик.»

Дітям пропонувалось допомогти Дерев'яно виконати такі завдання Лісовика:

1. На корі кожного дерева, що зустрічалось на шляху, був зображений малюнок, який Дерев'яно потрібно було впізнати, назвати, чітко і правильно вимовити кожен звук. Експериментатор показує дитині по черзі картинки, на яких зображено дерево з різними малюнками і пропонує назвати зображений предмет і чітко вимовити кожний звук.

2. Дерев'яно потрібно було підійти до великого дерева, нахилитись до дупла, уважно прислухатись і почути, які слова десь далеко в дуплі лунають, а після цього правильно їх повторити. Експериментатор тихо називає слова на відповідні звуки і пропонує їх повторити.

3. З твоєю допомогою Дерев'яно вийшов з лісу, але на шляху хлопчика трапилась річка - знову перепона, йому потрібно перейти річку, через яку немає містка. Річка була чарівною. Щоб з'явився місток, Дерев'яно потрібно скласти

речення, в якому були б слова зі звуком [р]. Дитина складає речення зі словами, експериментатор фіксує правильність вимови звуків.

Показник: розвиток фонематичного слуху

Завдання 1. «Що сказав ведмедик?»

Мета: виявити вміння дітьми розрізняти на слух свистячі [с], [з], [ц], шиплячі [ш], [ж], [ч] та сонорні звуки [р], [л].

Матеріал: іграшковий ведмедик.

Процедура виконання: експериментатор знайомить дітей з ведмедиком Ласунчиком і розповідає, що тваринка захворіла ангіною і не може голосно розмовляти. Ведмедик дуже переживає, чи почують його в лісі друзі. Експериментатор пропонує дитині перевірити, чи це це насправді так і заспокоїти ведмедика. З ведмедиком у руках дорослий відходить від дитини на відстань 5-6 метрів і пошепки промовляє по черзі слова із схожими звуками від імені Ласунчика. Дитина повторює слова на відповідні звуки, що стоять у різних позиціях.

Показник: виразність мовлення.

Завдання 1. Зміни наголос.

Мета: з'ясувати вміння дітей вживати логічні наголоси в реченнях.

Процедура виконання: Дитині пропонується 10 різних речень, які вона повинна промовити з різною інтонацією. Наприклад, експериментатор називає речення: «Оксана поливає квіти» і пропонує дитині сказати речення таким чином, щоб відповісти на запитання: «Хто поливає квіти?», «Що робить Оксана?», «Що поливає Оксана?» Дитина повинна кожного разу змінювати логічний наголос у реченні.

Лексична компетенція.

У межах лексичної компетенції дітям пропонувались завдання на вживання ними слів - різних частин мови (іменники, прикметники, дієсловчислівники і т. ін.), антонімів, синонімів, розуміння семантики і переносного значення слів. Опишемо їх.

Показник: словникове багатство.

Завдання 1. Лексична вправа «Добери слова».

Мета: виявити вживання дітьми іменників, прикметників, дієслів, прислівників.

Варіант а) вправа «Що буває...?».

Процедура виконання: Дитині пропонуються запитання: «Що буває глибоким? Мілким? Високим? Низьким? Широким? Вузьким? Легким? Важким? Великим? Маленьким?» Дитина добирає іменники.

Варіант б) вправа «Скажи який? яка? яке?»

Дитині пропонується ігрова вправа: «Скажи який? Яка? Яке?»

«Сумка яка? Груша яка? Трава яка? Сонце яке? Море яке? Дерево яке? Собака який? Будинок який? Хліб який? Ручка яка?» і т. ін. Діти добирають прикметники.

Варіант в) лексична вправа «Закінчи речення».

Вихователь починає речення і пропонує дитині завершити його:

«Ручка потрібна, щоб... (писати, тримати чашку, сумку, відчиняти двері...).

М'ячем можна... (грати, кидати його, копати, підкидати, відбивати).
Водою можна... (поливати квіти, митися, обливатися, мити посуд, пити).
З кішкою можна... (гратися, годувати її, гладити). Собака, що робить? (гавкає, грається, спить, їсть, гризе кістку).
З одягом, що роблять? (носять, перуть, прасують, чистять, знімають, витрушують).
В дошкільному закладі діти що роблять? (їдять, сплять, вчаться, гуляють, граються) і т. ін.. Діти добирають дієслова.

Варіант г) вправа «Скажи як...?»

«Співати можна як? (голосно, тихо, гарно, хором...). Сtribати можна як? (високо, низько, швидко...). Говорити можна як? (голосно, тихо, правильно, неправильно, повільно). Дихати можна як? (швидко, повільно, глибоко, ледве, чутно). Взимку на вулиці як? (холодно, морозно, зимно...). А влітку на дворі як? (тепло, сонячно, ясно...). Вдягнутися можна як? (тепло, холодно, гарно, негарно, модно). Працювати можна як? (добросовісно, важко, довго, багато,

мало...). Сміятися можна як? (голосно, тихенько, довго, широко...)» і т. ін. Діти добирають прислівники.

Грамматична компетенція.

У межах граматичної компетенції з'ясовувалась граматична й синтаксична правильність мовлення дітей. Задля цього пропонувались завдання на виявлення найбільш уживаних типових помилок у мовленні дошкільників. Крім того, з'ясовувалось уміння дітей контролювати й коригувати правильність мовлення як своїх однолітків, так і свого власного. Опишемо їх.

Показник: морфологічна правильність мовлення.

Завдання 1. а) Гра «Чого не стало?»

Мета: з'ясувати вживання дітьми іменників у родовому відмінку множини й однини.

Матеріал: різні предмети одягу, посуду, овочі, фрукти, іграшки та ін.; предметні картинки.

Процедура виконання: На столі розкладені різні предмети: одяг - дві шапки, панчохи, черевики; посуд - 2 тарілки, 3 чашки, 2 ложки; овочі - 2 моркви, 2 цибулі, 2 огірка, 2 апельсина. Дитина розглядає предмети, запам'ятовує їх, відвертається, експериментатор ховає один з видів речей. Прогнозована відповідь: Серед одягу не стало черевиків, серед посуду не стало тарілок, серед овочів - цибулі і т. ін.

б) Вправа «Закінчи речення». Дитині показують картинку і пропонують закінчити речення. Наприклад: Стоїть багато... (крісел)», «На вішаку багато... (рушників)», «Висять дитячі... (пальто)», «Дівчинка одягає своїх... (ляльок)», «На полиці стоїть декілька... (книжок)», «На галявині росте багато... (квітів)»,

«В корзині багато... (м'ячів)», «В пеналі лежить декілька... (ручок)», «На руці п'ять... (пальців) і т. ін.

в) Гра «Скажи, що ти робиш?»

Мета: з'ясувати вміння дітей чергувати приголосні у закінченнях дієслів І особи однини теперішнього часу (сидіти - сиджу, летіти - летю, носити - ношу,

садити - саджу), множини (біжу - біжать, кричу - кричать, лечу - летять, несу - несуть, стою - стоять).

Процедура виконання: Дорослий називає дієслово (наприклад, сидіти), дитина повинна назвати дію в І особі однини (Я сиджу). Пропонуються дієслова: сидіти (сиджу); летіти (лечу); садити (саджу); носити (ношу); косити (кошу) і т. ін.

Після цього експериментатор називає дієслова в І особі однини (наприклад, я біжу), а дитина повинна назвати дію у множині, закінчивши речення: «Вони біжать». Пропонуються дієслова: біжу - біжать, кричу - кричать, лечу - летять, несу - несуть, стою - стоять і т. ін.

Показник: наявність оцінно-контрольних дій.

Завдання 1. Оціни себе сам.

Мета: з'ясувати вміння дітей оцінювати і контролювати мовлення.

Матеріал: магнітофон.

Процедура виконання: Дитині пропонують скласти оповідання, використовуючи 5 запропонованих слів (наприклад: осінь, листя, ліс, білочка, діти).

Дається інструкція: «Послухай уважно і запам'ятай слова, з якими ти будеш складати оповідання (називаються слова і повторюються двічі). З цими словами склади оповідання. Тільки слідкуй, щоб всі слова були використані тобою. Намагайся не робити помилок, розповідай послідовно, без пауз. Твою розповідь я запишу на плівку. Потім ти її сам прослухаєш». Після розповіді дитині пропонують оцінити власну розповідь фішками (якщо розповідь правильна - дитина кладе червону фішку; є помилки – синюфішку; розповідь невдала, містить багато помилок, не сподобалась дитині - чорну фішку), сказати, чи всі слова вона використала, чи не припустилася помилок. Після чого дитині пропонується прослухати своє оповідання і виправити помилки.

Діамонологічна компетенція.

У межах означеної компетенції з'ясовувались уміння дітей будувати діалог, переказувати художні тексти, складати творчі розповіді у спеціально розроблених завданнях. Опишемо їх.

Показник: вміння будувати діалог з партнером.

Завдання 1. Мати і донька Оленка.

Мета: з'ясувати вміння вести розмову (діалог) невимушено на запропоновану тему.

Процедура виконання: Створюється ігрова ситуація «Мати і донька Оленка». Завдання пропонується кожній парі дітей окремо. Діти виконують ролі матері і доньки Оленки.

Дітям дається інструкція: «Доньки Оленки довго не було дома. Мати шукала її, турбувалась, всіх подруг Оленчиних обдзвонила. Аж ось вона приходить. Подумайте, про що вони могли говорити?». Діти обирають ролі матері і доньки Оленки. їм потрібно відтворити ситуацію розмови.

Комунікативна компетенція.

У межах означеної компетенції з'ясовувались уміння дітей вживати формули мовленнєвого етикету, ініціативність спілкування. Опишемо зміст завдань за кожним із цих показників.

Показник: наявність формул мовленнєвого етикету.

Завдання 1. Що ти будеш робити?

Мета: з'ясувати наявність формул мовленнєвого етикету в різних ситуаціях спілкування. Процедура виконання: Дитині описують відповідну мовленнєву ситуацію і пропонують уявити, що це сталося з нею. Для експерименту було відібрано бтрадиційних і доступних дітям тем для добору мовленнєвих ситуацій спілкування: 1) привітання; 2) знайомство; 3) прохання; 4) вибачення; 5) конфлікт у грі; 6) звертання до дорослого.

1. Ти прийшов(ла) в дошкільний заклад і зустрів (ла) виховательку (прізвище та ім'я). Як ти її будеш вітати? Як по-іншому можна привітатись? Прогнозована відповідь: Добрий день, здрастуйте, доброго ранку, вітаю.

2. До вашої групи прийшла нова дівчинка. Тобі захотілося з нею познайомитись. Як ти до неї звернешся? Прогнозована відповідь: Скажи, будь ласка, як тебе звати; привіт, давай з тобою познайомимось, мене звати...

3. Ти поливаєш квіти у груповій кімнаті. Одна з них знаходиться на шафі, і ти не можеш її дістати. Як ти звернешся за допомогою до дорослих (вихователя, помічника вихователя), що ти скажеш? Прогнозована відповідь: Марія Іванівно, допоможіть мені, будь ласка, полити квітку. Вибачте, будь ласка, ви не допоможете мені полити квітку.

Отже, ми дослідили проблему розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Було визначено рівні сформованості мовленнєвої компетентності у старших дошкільників.

Низький: дитина зазнає значних труднощів у вживанні різних типів розповідей, композиційна схема яких повністю порушена; кількість речень в описових розповідях дорівнює 1-2, слів до 10 (відповідно сюжетних 1-3, слів до 30; творчих до 7, слів до 65; розповіді-міркування - відсутні); використовує прості непоширені і називні речення, що межуються з довготривалими паузами; відсутній логічний зв'язок, завершеність розповіді, вони не відповідають змісту художнього твору, позбавлені образних виразів і засобів виразності; не виявляє ініціативу в малюванні чи імпровізації тексту за ілюстраціями. Для дітей цього рівня характерний низький рівень обізнаності із ілюстраціями.

Нами передусім були з'ясовані рівні обізнаності дітей із ілюстраціями. Виявилось, що переважна більшість дошкільників (68% в експериментальній і 64% - у контрольній групах) знаходилися на середньому рівні обізнаності із ілюстраціями.

Щодо кількісної характеристики рівнів розвитку зв'язного мовлення в розповідях за ілюстраціями, то вони виявилися такими: ні в експериментальній ні в контрольній групах не було виявлено дітей із високим рівнем розвитку зв'язного мовлення у розповідях за ілюстраціями. Достатній рівень був характерний лише для 14% дітей експериментальної і 16% - контрольної груп. На середньому рівні перебувала переважна більшість дошкільників (56% в

експериментальній і 50% - у контрольній групах). Низький рівень розвитку зв'язного мовлення в розповідях за ілюстраціями засвідчили 30% дітей експериментальної і 34% - контрольної груп. Це дало нам підставу для організації подальшого експериментального навчання дітей.

Результати оформили в таблицю.

Таблиця 2.

Результати констатувального експерименту в експериментальній та контрольній групах (у %)

Рівні \ Групи	ЕГ	КГ
Високий	14%	16%
Середній	30%	34%
Низький	56%	50%

Висновок: Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі складання розповіді за ілюстраціями: високий, середній, низький.

Високий: дитина вживає різні за структурою розповіді; кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 8-10, слів - 25-30 (відповідно у розповідях-міркуваннях 5-6, слів - 20-25; сюжетних розповідях - 12-15, слів - 55-60; творчих розповідях - 18-20, слів - 105-120); повністю дотримується композиційної схеми висловлення; використовує в розповідях різні за структурою речення (прості, складні, частини складнопідрядного чи складносурядного безсполучникового речення); демонструє повноту, самостійність висловлювання, відповідність розповіді за ілюстрацією змісту художнього твору; для міжфразової когезії використовує всі способи ланцюжкового зв'язку (займенниковий, лексичні повтори, синонімічні заміни); виявляє ініціативу в процесі імпровізації чи малювання твору за ілюстраціями. Мовлення багате образними виразами і засобами художньої виразності. Для дітей цього рівня характерний високий рівень обізнаності із ілюстраціями.

Середній: дитина вживає здебільшого описові та сюжетні розповіді; кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 3-4, слів 12-23 (відповідно у сюжетних розповідях 4-6, слів 30-44; творчих - 8-13, слів - 70-89; розповідях-міркуваннях 1-2, слів до 13); частково дотримується композиційної схеми розповіді, потребує значної допомоги вихователя; зв'язок між реченнями формально-сурядний, здійснений за допомогою сполучників (і, а, але), прислівника "потім", частки "ось"; мовлення насичене довгими паузами, збіднене засобами художньої виразності; не вміє самостійно скласти розповідь; розповідь не відповідає змісту художнього тексту, а подекуди й ілюстраціям; не виявляє бажання імпровізувати чи малювати художній твір за змістом ілюстрації, навіть, за допомогою дорослого. Для дітей характерний середній рівень обізнаності із ілюстраціями.

Низький: дитина зазнає значних труднощів у вживанні різних типів розповідей, композиційна схема яких повністю порушена; кількість речень в описових розповідях дорівнює 1-2, слів до 10 (відповідно сюжетних 1-3, слів до 30; творчих до 7, слів до 65; розповіді-міркування - відсутні); використовує прості непоширені і називні речення, що межують з довготривалими паузами; відсутній логічний зв'язок, завершеність розповіді, вони не відповідають змісту художнього твору, позбавлені образних виразів і засобів виразності; не виявляє ініціативу в малюванні чи імпровізації тексту за ілюстраціями. Для дітей цього рівня характерний низький рівень обізнаності із ілюстраціями.

Нами передусім були з'ясовані рівні обізнаності дітей із ілюстраціями. Виявилось, що переважна більшість дошкільників (68% в експериментальній і 64% - у контрольній групах) знаходилися на середньому рівні обізнаності із ілюстраціями.

Щодо кількісної характеристики рівнів розвитку зв'язного мовлення в розповідях за ілюстраціями, то вони виявилися такими: ні в експериментальній ні в контрольній групах не було виявлено дітей із високим рівнем розвитку зв'язного мовлення у розповідях за ілюстраціями. Достатній рівень був характерний лише для 14% дітей експериментальної і 16% - контрольної груп.

На середньому рівні перебувала переважна більшість дошкільників (56% в експериментальній і 50% - у контрольній групах). Низький рівень розвитку зв'язного мовлення в розповідях за ілюстраціями засвідчили 30% дітей експериментальної і 34% - контрольної груп. Це дало нам підставу для організації подальшого експериментального навчання дітей.

2.2. Методика формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи з ілюстраціями до художніх творів.

Формувальний експеримент проводився у 2024 році там само, на базі Нововолинського закладу дошкільної освіти №2 "Колобок" Нововолинської міської ради Волинської області з дітьми старшого дошкільного віку.

На основі даних констатувального експерименту ми визначили мету формувального експерименту.

Метою формувального експерименту дослідження стало сприяння підвищенню ефективності формування мовленнєвої компетентності в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Нами було використано такі методи та прийоми, які обіймали три взаємопов'язаних етапи: художньо-ознайомлюваний, мовленнєво-комунікативний, мовленнєво-творчий.

Розробляючи методику формувального експерименту ми виходили з того, що рівень мовленнєвої компетентності старших дошкільників значно підвищиться, якщо створити такі педагогічні умови:

- наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітей за ілюстраціями;
- раціональне поєднання занять з різних розділів програми і розважальної роботи в повсякденному житті;
- поетапне навчання дітей розповіді за ілюстраціями.

Для реалізації поставлених завдань ми визначили три етапи, щоб правильно збільшити рівень мовленнєвої компетентності у дітей.

Перший етап - художньо – ознайомлювальний.

Мета: ознайомити дітей із різними видами ілюстрацій (обкладинка, книжка-картинка, книжка-іграшка, лінійні, світлотіньові, умовні ілюстрації) та художниками-ілюстраторами, а також на збагачення словника дітей засобами ілюстрацій. На цьому етапі було дібрано різні види ілюстрацій до казок, оповідань, віршів, портрети, фото художників-ілюстраторів; розроблено

конспекти експериментальних занять, казок, вправ, ігор; складено тематичний словничок до теми «Ілюстрація».

На початку експериментальної роботи нами була складена розповідь-казка про країну Ілюстрації і її мешканців - Ілюстравчика та Ілюстравоньку, які як наскрізні герої впродовж усього експериментального навчання стимулювали дітей до розповіді за ілюстраціями.

Змістовий аспект роботи на першому етапі передбачав: читання творів і показ ілюстрацій різних видів; бесіди про художників-ілюстраторів; збагачення словника дітей. Провідною формою роботи на першому етапі були заняття з художньої літератури. Із-поміж визначених педагогічних умов на першому етапі використовувалися такі: наявність інтересу та зацікавленості дітей до наочно-образного зображення змісту художнього тексту; забезпечення взаємозв'язку щодо сприймання і розуміння художнього тексту дітьми та його зображення в ілюстраціях.

Метою другого, мовленнєво-комунікативного етапу було навчання дітей різних за структурою розповідей відповідно до кожного типу ілюстрацій (лінійні - описова розповідь; умовні - міркування; світлотіньові - сюжетна розповідь, книжка-картинка і творча розповідь).

У змістовий аспект другого етапу було покладено цілеспрямоване навчання старших дошкільників різних типів розповіді за ілюстраціями. Провідною формою роботи виступили заняття з розвитку мовлення. Дітей вчили складати сюжетні й описові розповіді за ілюстраціями, добирати назву до зображеного, вживати різні за структурою речення, складати розповіді-міркування, збагачували словник дітей образними виразами у процесі розглядання ілюстрацій.

Провідними методами і прийомами виступили: зразок, план розповіді, добір назви до зображеного, співвідношення фраз тексту з ілюстраціями, оцінка використаних художником кольорів, порівняння ілюстрацій різних художників до одного і того ж твору.

Умови: наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітей за ілюстраціями; забезпечення взаємозв'язку щодо сприймання і розуміння художнього тексту дітьми.

Третій етап - мовленнєво-творчий.

Мета: збагачення і уточнення знань про художників-ілюстраторів, їхні твори; стимулювання дітей до самостійного складання розповідей за власними малюнками, створення самодіяльних “книжок - картинок” до українських народних казок і творів одного письменника, влаштування виставок-дитячих робіт за змістом художніх творів, вечори зустрічі з художниками-ілюстраторами.

Умови: раціональне поєднання занять, поетапне навчання дітей розповіді за ілюстраціями.

Змістовий аспект передбачав: читання і показ ілюстрацій; малювання за художніми творами; робота в куточку книги; виставки “У країні ілюстрацій”, “Подорож у казку”, тематичні бесіди, літературні ранки, вправи, як-от: “Що трапилось?”, “Склади ілюстрацію”, “Про що я мрію?”, різноманітні ігри: “Крамниця ілюстрацій”, “Склади розрізну ілюстрацію”, “Відгадай”, “Про що розповідає ілюстрація?” і т.ін.

Формами роботи на мовленнєво-творчому етапі виступили заняття з художньої літератури, малювання, розвитку мовлення.

Формуючий експеримент проводився з дітьми експериментальної групи, як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Проведення кожного з видів занять мало свою специфіку, проте обов'язковими були структурні частини - організація сприймання, розглядання дітьми ілюстрацій та навчання розповідання за їх змістом. Продуктивність другої частини занять цілком залежала від результативності першої, тобто від того, наскільки ефективно був організований процес сприймання.

Щоб правильно керувати розумовою та мовленнєвою діяльністю дітей на заняттях, ми використали методику навчання дітей сприймання ілюстрацій та методику навчання розповідання за змістом [3].

Значну роль відіграє підготовка дітей до розгляду й описування картин. Дійовим прийомом є вступне слово перед показом картини або коротка вступна бесіда в ній доречно дати стисло інформацію про життя і творчість художника-автора ілюстрації, а потім актуалізувати знання дітей про пори року, людські взаємини тощо, тобто ті, які налаштовують на сприймання картини. Звернення до власного досвіду дітей активізують мислительну та мовленнєву діяльність дошкільнят спонукає їх до прояву ініціативи. Одне із центральних місць у структурі заняття посідає бесіда за ілюстрацією, що проводиться після її мовчазного розглядання дітьми, вихователь ставить запитання. Запитання майже єдиний методичний прийом, який застосовують вихователі в першій частині заняття.

Дошкільнятам важко перебувати тривалий час у статичному положенні, як цього вимагає бесіда за запитаннями.

Ми часто ставимо типові, трафаретні запитання, пов'язані з констатацією того, що зображено на картині, та встановлення найпростіших зв'язків між елементами зображення [8].

Велике значення необхідно приділяти проблемним запитанням, що спонукають до пошуку відповіді на самій ілюстрації, до аналітичних дій, які знаходять вихід у самостійному судженні щодо них. Розгорнута відповідь стає природним результатом інтелектуально-мовленнєвої роботи: дитина мислить і висловлює свою думку не шаблонно, бо це її власна думка, для формулювання якої вона має сама дібрати мовні засоби.

Ми (після моменту мовчазного розглядання ілюстрації) не поспішаємо із запитаннями, даючи малюкам можливість вільно висловити свої враження, думку з приводу зображеного.

Різноманітні ігрові прийоми, емоційно-образні пластичні етюди, творчі завдання тощо допомогли активізувати процес сприймання, мовлення.

Використання варіантів ігрової вправи - допомогли зберегти інтерес до ілюстрації, забезпечують умови для ініціативи розумових та мовленнєвих дій.

Бесіду зі старшими дошкільниками починали з аналізу її первинної чи пошуку більш вдалої, більш точної назви ілюстрації. Такий прийом дає змогу осягнути, оцінити ілюстрацію в цілому, щоб перейти до детального її розгляду.

Запитання щодо дій та характерів персонажів допомогли дітям виокремити частини репродукції картини, сприяють уважнішому її розгляданню. Ефективним прийомом було творче завдання «віртуальні діалоги», яке допомагає уявно увійти в ситуацію, зображену на ілюстрації. Застосувавши прийом сполученого мовлення (дорослий починає фразу, а дитина її продовжує), ми допомагаємо дітям добирати репліки, підтримувати діалог.

Найскладнішими для дітей є запитання, пов'язані з оцінкою емоційного стану, з описом настрою, особистісних якостей персонажів, що пов'язано з недостатністю в словниковому запасі слів та словосполучень на визначення емоційного стану. Стимулюючим моментом у цьому разі були пластичні етюди. Дітям пропонували спочатку повторити рухи, міміку, позу героїв ілюстрацій, спробувати увійти в їхній стан, а потім розповісти про це.

Послідовність вправ за цією методикою така:

1. Виокремлення об'єктів, зображених на картині: «Як справжнім дослідникам вам подобається все вивчати, розглядати, слухати. Якщо так, то ваша рука може швидко й легко перетворитися на зорову (або слухову) трубу. Її треба тільки скласти так, щоб утворилася трубка. А тепер спробуймо побачити крізь цю трубу та назвати тільки один предмет на картині, великий він чи малий - все одно».

2. Встановлення різного рівня залежностей між об'єктами: «Ви як справжні дослідники вже вмієте побачити на картині найдрібнішу, найнепомітнішу річ та назвати її. Проте ніщо не існує саме по собі. Усе із чимось пов'язане. Спробуйте поєднати два будь-які предмети, зображені художником, визначити зв'язок між ними, встановити, чому вони важливі один для одного».

3. Уявлення об'єктів через сприймання їх різними аналізаторами: “Уявіть, що наша картина незвичайна, і до неї додаються спеціальні навушники (або рукавички), через які можна почути всі звуки (або доторкнутися до будь-чого) на картині. Тож «послухайте уважно і скажіть, що ви почули» [4].

4. Останній етап можна використати як самостійний, запропонувати дітям зосередитися на окремих об'єктах, зображених художником, придумати уявні варіанти «почутих» звуків і слів (аналогічно ароматів, відчуттів тощо), імітувати їх, придумати діалог від імені персонажів. Виконання цих творчих завдань забезпечить високий рівень інтелектуальної, емоційної, мовленнєвої активності, дасть змогу підтримувати протягом усього заняття гарний настрій та інтерес дітей до процесу сприймання і, що важливо, бажання розповісти про свої враження.

Провідну роль у навчанні дитини будь-чого відіграла відповідний зразок для наслідування. У методиці розвитку мовлення дітей провідним прийомом навчання опису та розповідання за ілюстраціями традиційно вважається зразок розповіді, опису вихователя.

Розповідання командами - один із найрезультативніших способів навчання дітей розповідання. По-перше, дитина не відчувається самотньою. Діти в команду об'єднуються за бажанням та особистими симпатіями, що надає впевненості кожному учасникові. По-друге, власна участь кожного члена команди, відповідно, буде меншою, посилююю навіть для тих, які не впевнені в собі. По-третє, беруть участь майже всі діти. Жодна команда не повторює повністю своїх попередників, а придумує щось своє.

Ми намагалися уникати типових помилок щодо організації процесу сприймання дітьми ілюстрацій:

1. Запитання як єдиний методичний прийом у першій частині заняття.

Дітям дошкільного віку важко перебувати тривалий час у статичному положенні, якого потребує бесіда за запитаннями. Використання ігрових прийомів, емоційно-образних пластичних етюдів, творчих завдань тощо активізує процес сприймання, сприяє підвищенню його результативності.

2. Кількість запитань добирається за принципом «Чим більше, тим краще»,

Кількість запитань за змістом картини може бути від 3-4 у молодших дошкільнят до 8-10 - у старших. Важлива не кількість запитань, а їх різноманітність.

3. Переважна більшість запитань має репродуктивний характер, тобто є запитаннями про очевидне.

Запитання за змістом картини мають збуджувати думку. Надмірне захоплення ними гальмує процес мислення, зменшує інтерес до ілюстрації. Дітям подобається відчувати себе розумними. Саме пошукова діяльність є найприроднішою для дошкільнят. Отже, не слід віддавати перевагу запитанням про очевидне навіть у молодшому віці. Запитання потрібно ставити так, щоб дитина сама шукала відповідь, аналізуючи побачене.

4. Ми здебільшого добирали типові, трафаретні запитання, пов'язані з констатацією того, що зображено на картині, та встановленням найпростіших зв'язків між елементами зображення [8у].

Шаблонні, трафаретні запитання за змістом ілюстрації роблять неможливою будь-яку ініціативу, активність та самостійність, оригінальність думки кожного учасника заняття. У такому пасивному інтелектуальному, емоційному стані навряд чи слід очікувати від дітей цікавих власних розповідей.

Вони виявляються спроможними лише наслідувати зразок розповіді вихователя та чекати, нудьгуючи, закінчення заняття. Отже, поставивши мету, - активізувати інтелектуальну та мовленнєву діяльність дітей під час сприймання ілюстрації, - ретельно продумували першу частину заняття.

Отже, мета вступної бесіди - актуалізація набутих дітьми знань, потрібних для обговорення картини. Звернення до власного та колективного досвіду дітей, розв'язання проблемної ситуації, близької до тієї, що відображена на картині, лексико-граматичні вправи на добір слів певного лексичного поля, - ці та інші методичні прийоми підготують дітей до сприйняття і розуміння

картин. Зміст, тематика ілюстрацій, що використовують на заняттях у старшій групі дошкільного закладу, повинні мати більш пізнавальний та естетичний акцент. У вступній бесіді доречною буде узагальнювальна розмова про пори року, життя тварин, людські стосунки тощо, тобто те, що налаштовує дітей на сприймання самої ілюстрації. Звернення до власного досвіду дітей, участь у полілозі з теми заняття, лексико-граматичні вправи також активізують мисленнєву й мовленнєву діяльність дошкільнят, спонукають їх до вияву ініціативи.

Вдалим прийомом навчання розповіді є бесіда, що відбувається після самостійного розглядання ілюстрації дітьми. Основну групу запитань, яку вихователь готує заздалегідь, становлять запитання про загальний зміст, характер ілюстрації, ті, що стосуються опису, характерних дій головних персонажів картини, а також запитання, спрямовані на аналіз емоційного стану, засобів вираження експресії, на естетичну оцінку зображеного.

Серед запитань певну частину становлять репродуктивні запитання, так би мовити констатувального характеру.

Більш доцільними є проблемні запитання, які потребують від дитини пошуку відповіді в самій ілюстрації, аналітичних дій, які виявляються у самостійно складеному малюком судженні. Розглянемо опис типової ситуації

.Ми, демонструючи дітям картину «Зимові розваги», запитує: «Яку пору року зображено на ілюстрації?». Така сама шаблонна відповідь: «Зима», або штучне, теж шаблонне: «На ілюстрації зображено пору року зиму» (такої розгорнутої відповіді дітей навчили вихователі). Ніякої інтелектуальної та мовленнєвої активності, адже очевидні ознаки зими (сніг, санки, лижі, ковзани). Дитина констатує те, що бачить на ілюстрації. Проте, якщо замінити запитання або переформулювати його, ми змусимо її вдивитися в ілюстрацію і знайти на ній не шаблонну, всім заздалегідь відому, а власну відповідь, виявити свою спостережливість, уважність, уміння мислити.

Розглянемо запис бесіди за змістом ілюстрації Е. Орро «Свято на лісовій галявині»;

- Діти, погляньте уважно на картину й пригадайте свій день народження. Порівняйте, чим ваше свято подібне, а чим відрізняється від зображеного на картині.

- Як ви вважаєте, свято тільки розпочинається, чи вже довго триває? Поясніть, як ви це зрозуміли?

- Розкажіть, як ви здогадалися, хто зі звірів іменинник? Скільки років йому виповнилося? (Вихователь допомагає дітям побудувати фразу-доказ, використовуючи слова по-перше, по-друге, крім того та ін.).

- Як ви вважаєте, від кого приніс вітальну телеграму Джмелик? Що в ній написано?

- День народження - веселе свято, якому раді всі - гості й сам іменинник. Проте, придивіться уважно, дехто на картинці має не дуже святковий настрій. Поясніть, чому. Як би ви заспокоїли малюків, які посварились із-за пиріжка. (Орієнтовна відповідь: «Залиш собі цей пиріжок, бо на столі...».) Що можна сказати про лисеня та вовченя, які вони?

- Ви здогадалися, хто зі звірів на святі наймолодший? Так, це зайченятко. Можливо, він раненько прокинувся, щоб привітати свою сестричку Заюню. Він так радів, допомагаючи готуватися до свята, та втомився й заснув прямо за столом, не дочекавшись торта. Як ви вважаєте, що зробить мама-зайчиха? (Орієнтовна відповідь: «Залишить шматочок хорта малюку, а його віднесе до ліжечка».)

- Які подарунки приготували черепаха і равлик? Що, на вашу думку, може бути у великій та малій коробках?

- Мати приготувала для гостей багато смачненького. Назвіть, чим пригощаються гості.

- Головний на столі - торт, прикрашений кремом, чорницями й суницями. Порахуйте, на скільки шматочків його потрібно розрізати, щоб вистачило всім. Не забудьте про соню-зайченятко. Як, на вашу думку, шматочки торта мають бути однаковими за розміром, чи ні, чому?

Вправи, ігрові та логічні завдання:

1. Гра «Школа розвідників». Завдання на спостережливість та кмітливість: кому зі звірів потрібен високий стільчик?

- їжачок приніс величезний букет. З яких квітів він його склав?

- Хто ще привітав Заюню квітами?

2. Вправа «Віртуальні діалоги». Уявіть собі, як іменинницю вітали її друзі, що вони їй говорили, бажали. Не забудьте змінити голос відповідно до того, від чийого імені бажаєте привітати Заюню.

3. Творче завдання «Вихід за межі зображеного». Матуся і Заюня із самого ранку готувалися до зустрічі гостей. Уявімо, як вони радилися, кому які страви приготувати. Що вони говорили? Матуся сказала: «Прийде білочка, то давай...». Заюня запропонувала: «А для єнотика приготуємо...».

Діти здебільшого відчують труднощі у складанні самотійної розповіді, тому доречно використовувати прийом спільного мовлення (дорослий починає фразу, а дитина її продовжує). Вихователь допомагає дітям добирати репліки, підтримувати діалог. Розгляньмо запис заняття за картиною «Будуємо дім».

Вихователь: Якби ми були поряд із дітьми, то змогли б почути про що вони розмовляють. Як ви вважаєте, про що говорить Оля хлопчикам? Давайте...

Діти: ... швидше будувати. Лялька хоче додому.

Вихователь: Миколко, відвези.

Діти: ... швидше конструктор.

Вихователь: Нехай біля будинку...

Діти: ... буде красиво і чисто.

Вихователь: А Володя їй що відповідає?

Діти: Зачекай, я зараз, тільки прапорець поставлю на даху. І підемо пити чай.

Найскладнішими для дітей є запитання, пов'язані з оцінкою емоційного стану, описом настрою, особистісних якостей тощо. Причиною цього може бути недостатня кількість потрібних для визначення емоційного стану слів та словосполучень. Стимулювальним моментом у цьому разі можуть бути

пластичні етюди, пропозиції повторити рухи, міміку, позу героя картини, спробувати ввійти в його стан і розповісти про це словами.

Традиційно в методиці розвитку мовлення дітей провідним прийомом навчання розповіді за картиною вважається зразок розповіді вихователя. Поступово, залежно від вікових можливостей дітей, готовності до процесу складання зв'язного висловлювання, спроможності виконувати це завдання самостійно, зразок розповіді змінюється від повного - на початкових етапах навчання, до часткового зразка, зразка-дублера - в середньому дошкільному віці. У навчанні дітей старшого дошкільного віку зразок використовують лише в тих випадках, коли цього потребує ситуація. Дітей навчають складати план розповіді. Спочатку педагог разом із дітьми детально аналізує складений ним план, потім пропонує їм скласти план самостійно, тобто відбувається поступовий перехід від повного наслідування зразка, до свідомого або напівсвідомого наслідування алгоритму дій, до самостійного складання розповіді.

Хоча така система застосування зразка як прийому навчання розповіді в загальній картині дошкільної освіти виглядає логічною, проте вихованці нерідко так «прив'язуються» до схеми, що не можуть звільнитися від неї навіть у старшому дошкільному віці. Зразок, з одного боку, є орієнтиром, за яким діти можуть складати розповідь, з другого - за умови надмірного захоплення зразком відбувається гальмування самостійності думки й ініціативи дитини в доборі мовних засобів її адекватного висловлювання.

Крім зразка як прийому навчання результативними є структурно-синтаксична схема описової та сюжетної розповідей (розроблено Л. Шадріною), супровідне мовлення та розповідь командами.

В процесі експериментальної роботи ми намагалися також уникати типових помилок під час керування розповідями дітей. Проаналізуємо основні помилки.

1. Розповідь, складена вихователем, вважається прикладом для наслідування, тому що діти слухають її 6-7 разів.

Нерідко вихователі помилково замінюють поняття «мовленнєва активність» вужчим за змістом поняттям «говоріння», примушуючи дітей на занятті бездумно повторювати, проговорювати готові тексти, слова, фрази) для забезпечення «високого рівня мовленнєвої активності». Проте, як доводять науковці, опанування рідної мови, формування мовленнєвих умінь можливе лише за активної, тобто самостійної, свідомої мовленнєвої практики для виявлення людської індивідуальності. Отже, завдання вихователя полягає в тому, щоб, орієнтуючи, допомагаючи та підтримуючи, дати змогу кожній дитині розповісти по-своєму, виявити через самостійне мовлення своє «Я».

2. Педагоги прагнуть, щоб дитина у своїй розповіді відтворювала зміст усієї картини.

Предметна, а тим більше сюжетна картина, має таку велику кількість елементів, нюансів, що розповіді про кожен із них і всю картину в цілому можуть бути різноманітними й неповторними. Проте нерідко вихователі вимагають повного опису картини, чого дитина через свою непідготовленість ще неспроможна зробити. Тому дитина й повторює зразок розповіді вихователя. На нашу думку, у другій частині заняття спочатку потрібно скласти розповіді про окремі блоки, частини, деталі картини за ініціативою дітей: «Про що б ти хотів розповісти?» чи «Можливо, ти хотів би розповісти про маленьке кошеня?». Потім можна запропонувати скласти колективну чи індивідуальну розповідь, що відображає загальний зміст картини. За таких умов кожна дитина сама обирає для себе завдання, а не виконує нав'язане вихователем .

3. Вихователі припускаються помилки, втручаючись у розповідь дитини, вважаючи, що таким чином можна позбавити її самостійності.

Одним із найважливіших принципів організації навчальної діяльності, який впливає на її продуктивність, результативність, є принцип успішності. Сутність його полягає в тому, що кожна дитина, навчаючись, має відчувати свою успішність (тоді вона робитиме це з бажанням). Відчуття успішності зумовлюється багатьма чинниками, зокрема відповідністю завдання

можливостям дитини, а також тактовним, ненав'язливим керуванням дитячими діями з боку дорослих. Відчуваючи доброзичливу підтримку, зацікавленість, дитина поводить себе впевненіше, охоче приймає допомогу вихователя.

4. У керуванні розповіддю за змістом картини вихователі не виходять за межі зображеного, мало використовують словесну творчість.

Виконання творчих завдань, складання віртуальних діалогів у першій частині заняття доповнює розповіді дітей цікавими подробицями, оригінальними сюжетними лініями. Якщо діти відчують труднощі у виконанні творчих завдань, спочатку можна запропонувати колективне складання сюжету, поки діти не виявлять готовність до самостійного виконання завдань такого типу. Мовленнєво-творча діяльність під час розповіді за змістом картини робить заняття радісними і цікавими, сприяє розвитку уяви, творчого мислення й мовлення. Збереження, запис розповідей із подальшим оформленням у вигляді книжечки, альбому, листівки тощо є додатковим стимулом їхньої активності.

Великого значення під час навчання опису картини надають оцінюванню та аналізу розповідей дітей. У молодшому дошкільному віці оцінка має бути тільки схвальною. У дітей середнього віку вихователь аналізує їхні розповіді, підкреслюючи насамперед позитивні моменти і коротко висловлюючи пропозиції щодо поліпшення якості розповіді.

Діти старшого дошкільного віку можуть аналізувати власні розповіді та розповіді товаришів. Цей момент на занятті слід використати для вдосконалення зв'язного мовлення дітей через більш вдалу лексичну заміну, добір та висловлювання додаткових варіантів щодо характеристики образу, сюжетної лінії, будови речення, структури розповіді тощо, тобто вихователь має не просто вказати на помилки, а запропонувати дітям знайти інші можливі варіанти висловлювання.

Методика навчання розповіді за змістом ілюстрації постійно збагачується цікавими методами та прийомами керування мовленнєвою діяльністю дітей, новими творчими знахідками педагогів. Важливо, щоб за добором,

сполученням різних методичних способів не забували, що картина - це лише ефективний засіб, а головна дійова особа на занятті - дитина, розвиток якої слід спрямовувати й супроводжувати.

Оскільки основні методичні рекомендації щодо організації навчання розповіді за картиною розглянуто вище, проаналізуємо специфіку проведення занять зі складання порівняльного опису двох картинок, іграшок або предметів та методик навчання розповіді за серією сюжетних картин.

На першому етапі навчання описова розповідь мало подібна до монологу. На початку заняття вихователь привертає увагу дітей до іграшок, пропонує розглянути їх, вибрати одну і розповісти про неї. Потім організовує спілкування з дитиною (дітьми), під час якого репліками підказує зміст та оформлення висловлювання.

Вихователь: У мене ведмедик.

Дитина: А в мене курчатко.

Вихователь: Мій ведмедик великий, товстий, темного кольору, волохатий.

Дитина: А моє курчатко маленьке, жовтеньке, у нього пір'ячко. Воно як маленька кулька.

Вихователь: Мій ведмедик клишоногий, у нього чотири короткі лапки.

Дитина: А в мого курчатка тільки дві лапки...

Вихователь: Ведмедику подобається малина та мед.

Дитина: А курчатко знаходить собі черв'ячків і їсть пшоно.

Згодом, коли діти оволоділи порівнянням, способом зіставлення в парі з дорослим, педагог пропонує виконати завдання самостійно. В першій частині заняття вихователь організовує розглядання іграшок (предметів, картинок), керуючи процесом сприйняття запитаннями в такій послідовності: спочатку просить назвати предмети, виокремити кілька істотних ознак кожного, а потім просить відповісти, чим вони відрізняються і чим схожі. Слід зауважити, що важливо так мотивувати завдання, щоб активізувати інтелектуальну та мовленнєву діяльність дитини, зробити її цікавою для дітей. Наприклад, можна

запропонувати гру «Бюро знахідок». Бажано підібрати на заняття 4-5 пар предметів, схожих за деякими ознаками, наприклад, два автомобілі, Двох зайців, дві ляльки, два іграшкових будиночки, дві вази для квітів, у першій частині заняття діти вибирають для себе іграшки, розглядають їх, називають окремі ознаки за запитаннями вихователя. Потім дорослий бере на себе роль чергового бюро знахідок, а діти (за бажанням) - клієнтів бюро, яким потрібно довести, що саме ця іграшка, а не схожа на неї інша, належить їм. Розглянемо запис такого діалогу.

Вихователь: Можливо, ви не цього зайчика загубили, адже у нас два зайчики?

Дитина (розглядає двох зайчиків): Ні, це мій зайчик. Бачите, мій зайчик маленький, а той - більший. У мого немає бантика, а в цього зайчика є синій бантик на шії. Мій зайчик вміє повертати лапки, а цей зайчик не вміє...Методика проведення цього виду занять охоплює п'ять способів подання дітям ілюстрацій.

Перший спосіб передбачає послідовне розглядання ілюстрації (на початку заняття відкрита тільки перша). Перед тим, як відкрити наступну ілюстрацію, вихователь пропонує дітям відгадати, що на ній зображено. Тільки після дитячих відповідей педагог відкриває наступну ілюстрацію. До кожної з них вихователь підбирає одне-два запитання та одне-два лексико-граматичних завдання (вправи, ігри, творчі завдання). За кожною ілюстрацією складається розповідь, яка поступово ускладнюється: спочатку тільки за змістом першої картини, потім - першої та другої, потім - першої, другої та третьої тощо.

Другий спосіб полягає в тому, що вихователь показує дітям відразу всі картини, які вони самі мають розмістити в логічній послідовності. Потім заняття відбувається за стандартною схемою - послідовне розглядання кожної ілюстрації за запитаннями та складання розповідей.

Третій спосіб - показ ілюстрації, при цьому три перші закриті, остання відкрита. В першій частині заняття діти колективно творчо фантазують щодо

початку розповіді. Потім послідовно відкриваються усі ілюстрації і складаються розповіді.

Четвертий спосіб характеризується тим, що на початку заняття вихователь відкриває першу та останню картини. Після фантазування про зміст середніх картин діти послідовно розглядають решту та складають за ними розповіді.

П'ятий спосіб полягає в тому, що картини відкривають через одну. Методика заняття зберігає логіку. Слід зауважити, що практика застосування цього виду занять переконливо доводить, - найефективнішим способом організації розповіді є розповідь командами. Це не тільки спосіб забезпечення високої мовленнєвої активності (на занятті присутні не менше 12-16 дітей), а й засіб розвитку зв'язності як однієї з характеристик розповіді та стимулювання творчих виявів дітей - жодна команда не повторює попередньої розповіді, а складає власну.

У методиці розвитку мовлення дошкільнят виокремлюються кілька видів занять зі складання розповіді за змістом ілюстрації, які подаємо за ступенем ускладнення.

1. Складання сюжетної розповіді за змістом ілюстрації.
2. Порівняльний опис двох ілюстрацій.
3. Розповідання за серією сюжетних ілюстрацій.

Методика проведення кожного з цих видів занять має свою специфіку, проте обов'язковими є дві структурні частини - організація сприймання, розглядання дітьми ілюстрації та навчання розповідання за її змістом. Продуктивність другої частини заняття цілком залежить від результативності першої, тобто від того, наскільки ефективно був організований процес сприймання. Отже, щоб правильно керувати розумовою та мовленнєвою діяльністю дітей на цих заняттях, педагог має оволодіти методикою навчання дітей сприймання картини та методикою навчання розповідання за її змістом.

Численні спостереження та аналіз роботи вихователів дали нам змогу виокремити типові помилки в організації процесу сприймання дітьми ілюстрацій.

- Запитання - майже єдиний методичний прийом, який застосовують вихователі у першій частині заняття.

Дошкільнятам важко перебувати тривалий час у статичному положенні, як цього вимагає бесіда за запитаннями. А от різноманітні ігрові прийоми, емоційно-образні пластичні етюди, творчі завдання тощо допоможуть активізувати процес сприймання, підвищити його результативність.

Запитання добираються за принципом "Чий і більше, тим краще".

Кількість запитань за змістом картини залежно від віку дітей може змінюватися: від 3-4 у молодшому віці до 8-10 - у старшому. Важлива не кількість запитань, а їх різноманітність.

Переважає більшість запитань є запитаннями про очевидне, тобто має репродуктивний характер. Надмірне захоплення ними гальмує процес мислення, гасить інтерес до картини.

Запитання за змістом картини мають збуджувати думку. Дітям хочеться відчувати себе розумними, їм до вподоби усілякі несподіванки, загадки. Саме пошукова діяльність найприродніша для дошкільного віку. Отже, не варто зловживати запитаннями про очевидне навіть у роботі з малюками. Запитання мають спонукати вихованців шукати відповідь через аналіз побаченого.

Шаблонні, трафаретні запитання за змістом картини роблять хід заняття від початку приреченим на невдачу: стає неможливою і недоречною будь-яка ініціатива, зайвими виявляються активність та самостійність, оригінальність думки дітей. У такому пасивному інтелектуальному, емоційному стані навряд чи варто чекати від дітей цікавих власних розповідей. Вони наслідують зразок вихователя та, нудьгуючи, чекають закінчення заняття.

Отже, щоб справді активізувати інтелектуальну та мовленнєву діяльність дітей у процесі сприймання ілюстрації, варто глибоко продумати першу частину заняття.

З дітьми через коротку тривалість заняття немає можливості проводити вступну бесіду, і, до речі, в цьому немає потреби, оскільки зміст картин для наймолодших здебільшого дуже простий. Досить звернутися до власного досвіду дітей, пов'язаного зі змістом картини, поставивши їм, наприклад, такі запитання: "Вам подобається будувати з кубиків? Що ви найчастіше любите будувати?" Чи: "Пам'ятаєте, як ми збирали осіннє листячко на майданчику?" Або: "Ви бачили справжнього живого півника? Розкажіть, як це було", "Ви тримали в руках маленьких кошенят?" Актуалізація емоційних переживань, відповідних асоціацій допоможуть дітям більш адекватно сприйняти картину.

Доречними є також використання загадки про головного персонажа картини, пригадування невеличких, бажано знайомих дітям поезій, що відповідають змістові картини.

З дітьми старшого дошкільного віку розглядаються картини складніші за змістом. Отже, роботу варто розпочати з вступної бесіди, щоб актуалізувати наявні в дітей знання, необхідні для обговорення картини. Звернення до власного та колективного досвіду малюків, розв'язання проблемної ситуації, близької до тієї, яка відображена на картині, лексико-граматичні вправи на добір слів певного лексичного поля, - ці та інші методичні прийоми підготують дітей до сприймання та розуміння картини.

Зміст, тематика картин, що використовувалась в роботі зі старшими дошкільнятами, диктувала вимогу надавати заняттям більш значних пізнавального та естетичного акцентів. У вступній бесіді доречно дали стислу інформацію про життя і творчість художника - автора картини, про її жанр, а потім актуалізувати знання дітей про пори року, життя тварин, людські взаємини тощо, тобто ті, які налаштовують на сприймання картини. Звернення до власного досвіду дітей, залучення їх до участі у полілозі, що відповідає темі заняття, лексико-граматичні вправи також активізують мислительну та мовленнєву діяльність дошкільнят, спонукають; їх до прояву ініціативи.

Одне з центральних місць у структурі заняття посідала бесіда за ілюстрацією, що проводиться після її мовчазного розглядання дітьми.

Як ми вже зазначали, запитання - основний методичний прийом у навчанні дітей розглядання картини. Зокрема, ми мали заздалегідь підготувати запитання про загальний зміст, характер картини, а також ті, що стосуються опису, характерних дій головних персонажів картини, та запитання, спрямовані на аналіз емоційного стану, експресивних засобів, естетичну оцінку зображеного. Певну частину становлять і репродуктивні запитання констатувального характеру.

Ми не завжди замислюємось, чи спонукає дитину поставлене запитання до розгорнутої відповіді, до зв'язного мовлення у формі логічного судження. Так, шаблонні запитання «Що ви бачите на картині?» або «Що зображено на картині?» вимагають від дитини короткої однослівної відповіді або переліку окремих елементів, при цьому розум її «спить». Тож годі чекати від дитини активних мовленнєвих дій.

Набагато більше, безумовно, важать проблемні запитання, що спонукають до пошуку відповіді на самій картині, до аналітичних дій, які знаходять вихід у самостійному судженні малюка. Проілюструємо сказане прикладом. Вихователь, демонструючи дітям картину «Зимові розваги», запитує: «Яку пору року зображено на картині?». Шаблонною є, звичайно, відповідь: «Зима»; або штучна, теж шаблонна: «На картині зображено пору року зиму». Ніякої інтелектуальної та мовленнєвої активності тут не потрібно, адже очевидні добре відомі ознаки зими (на картині - сніг, санки, лижі, ковзани). І дитина просто констатує це. Змінивши чи переформулювавши запитання, ми спонукаємо нашого вихованця вдивитися в картину, знайти на ній не шаблонну, всім заздалегідь відому, а власну відповідь, проявити спостережливість, уважність, уміння мислити. Тут доречним буде ствердження-провокація: «Гадаю, напередодні була велика завірюха. Ви зрозуміли, як я про це здогадалася?» Щоб відповісти на це запитання, мало сказати про сніг, треба ще й знайти сліди минулої негоди. Запитання: «Як ви гадаєте, на картині зображено вихідний день чи будень? Поясніть, як ви це зрозуміли», - також потребують від дітей активних аналітичних дій, а вихователь допомагає їм

сформулювати самостійні висловлювання: «Я вважаю, що..., тому що...Якби це був вихідний, тоді б...».

Висновок: виходячи з цього ми припустили, якщо використовувати такі умови, які були використані нами в формуючому експерименті:

- наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітей за ілюстраціями;

- раціональне поєднання занять з різних розділів програми і розважальної роботи в повсякденному житті;

- поетапне навчання дітей розповіді за ілюстраціями.

Рівень обізнаності і мовленнєва компетентність значно підвищилась у експериментальній групі.

2.3 Порівняльний аналіз результатів дослідження

Метою констатувального експерименту було: з'ясувати стан досліджуваної проблеми в практиці роботи закладу дошкільної освіти; вивчити рівні сформованості у старших дошкільників мовленнєвої компетентності в процесі використання ілюстрацій до художніх творів;

Ми використали наступні методи психолого-педагогічного дослідження:

- спостереження;
- аналіз процесу і продуктів діяльності;
- бесіда з дітьми, батьками та вихователями;
- анкетування вихователів та батьків;
- експеримент.

Метою формувального експерименту дослідження було сприяння підвищенню ефективності формування мовленнєвої компетентності в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Нами було використано такі методи та прийоми, які обіймали три взаємопов'язаних етапи: художньо-ознайомлюваний, мовленнєво-комунікативний, мовленнєво-творчий.

Розробляючи методи формувального експерименту ми виходили з того, що рівень мовленнєвої компетентності старших дошкільників значно підвищиться, якщо створити такі педагогічні умови:

- наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітей за ілюстраціями;
- раціональне поєднання занять з різних розділів програми і розважальної роботи в повсякденному житті;
- поетапне навчання дітей розповіді за ілюстраціями.

Зробивши повторний аналіз спостережень, дійшли таких висновків: 56% дітей виконують завдання виключно за зразком вихователя, 34% повторюють за сусідом, 16% проявляють власну творчість.

На заняттях діти стали більше проявляти власну ініціативу відповідати. Значно збільшилась кількість дітей, що виконували завдання, використовуючи власну уяву.

Провівши повторну бесіду з батьками та вихователями, виявили, що значна кількість дітей стали більше описувати ілюстрації до художніх творів. Діти стали більш врівноваженими та терплячими. Це призвело до того, що діти доводили розпочату справу до кінця. Результати зведені у вигляді таблиці.

Таблиця 3

Рівні \ Групи	ЕГ		КГ	
	До ФЕ	Після ФЕ	До ФЕ	Після ФЕ
Високий	-	20%	-	20%
Середній	56%	30%	50%	56%
Низький	30%	8%	34%	24%

Як засвідчує таблиця, досить чітко простежуються зміни в рівнях обізнаності старших дошкільників експериментальної групи з ілюстраціями. Так, якщо на констатувальному етапі експерименту високий рівень обізнаності був відсутній, як в експериментальній, так і в контрольній групах, то на кінець року цей показник становив 26% в експериментальній і лише 2% - у контрольній групах. В експериментальних групах значно зменшилося дітей на середньому (з 68% до 28%) і на низькому (з 22% до 2%) рівнях обізнаності із ілюстраціями. В контрольній групі відчутних змін не відбулося: 64% і 24% відповідно на констатувальному етапі і 60% та 20% - на прикінцевому.

Отже, в експериментальній групі відбулися значні позитивні рівневі зрушення в розповідях дітей за ілюстраціями. Так, якщо на констатувальному етапі експерименту високий рівень був відсутнім як в експериментальній, так і в контрольній групах, то на кінець року його було зафіксовано у 20% дітей експериментальної і лише 4% - контрольної груп.

Якщо на середньому рівні на констатувальному етапі знаходилися 56% дітей експериментальної і 50% - контрольної груп, то після формуючого етапу експерименту цей показник становив 30% в експериментальній і 56% - у

контрольній групах. Значно зменшилося дітей на низькому рівні: з 30% до 8% (в експериментальній) і з 34% до 22% (у контрольній групах).

Висновок: Всі завдання, які були поставлені на початку дослідницької роботи, були виконані. Були розроблені шляхи формування мовленнєвої компетентності. Проведені заняття показали, що у дітей різний рівень володіння мовленнєвою компетентністю. Всі досліджувані рівні визначені. Завдяки проведеній роботі, досліджувані показники розвивалися. Найважливішим є постійна робота з дітьми та введення в систему дошкільної освіти різних форм з формування мовленнєвої компетентності дітей, не перевантажуючи їх.

Таким чином, результати дослідження підтвердили ефективність експериментальної роботи щодо розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

ВИСНОВКИ

Ілюстрації до художніх творів застосовують в освітньому процесі як засіб розумового (ознайомлення з довкіллям, розвиток уяви, сприймання, уваги, мислення, мовлення, формування інтелектуальних здібностей, сенсорний розвиток), естетичного (розвиток художньо-естетичного сприймання, формування емоційної чутливості, збагачення емоційно-чуттєвої сфери та мовленнєвого (розвиток художньо-комунікативних здібностей, стимулювання ініціативи висловлювання, опанування різних типів зв'язного мовлення) виховання.

Діти п'яти-шести років мають значний досвід, багатий словник, вміють описувати предмети, іграшки, встановлювати прості причинні зв'язки між предметами та явищами. Від них треба вимагати вміння не тільки розповідати за змістом репродукції, складати описову та сюжетну розповідь, а й виходити за межі зображеного художником, пов'язувати зміст ілюстрації зі своїм досвідом.

При організації експериментального дослідження ми враховували наукові доробки вчених (О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Григоренко, Р. Жуковська, Є. Зворигіна, С. Новосьолова, В. Яшина та ін.).

Започатковуючи констатувальний етап експерименту, нами було визначено критерії і показники розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі складання розповідей за ілюстраціями.

З-поміж них:

1. Мотиваційний критерій (наявність інтересу до ілюстрації, бажання описати її і висловити свою власну думку);
2. Когнітивний критерій (обізнаність із ілюстраціями; розуміння дітьми ілюстрацій; сприймання різних видів ілюстрацій; здатність до словесної оцінки);
3. Мовленнєвий критерій, який містить такі компетенції:
  - Лексичну (наявність певного запасу слів, їх доречне застосування, вживання засобів мовної виразності: приказки, прислів'я, епітети, порівняння, фразеологізми);

- Фонетичну (правильна звуковимова, повнота відтворення змісту ілюстрації; відповідність розповіді за ілюстрацією художньому тексту);
- Граматичну (практичне вживання відповідних граматичних форм рідної мови: рід, число, відмінки, час тощо) та діалогічну (розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати та звертатися із запитаннями, вести діалог, складати розповіді, переказувати).

4. Творчий критерій (самостійність розповіді; творча імпровізація тексту за ілюстраціями; малювання і розповіді за власними малюнками).

Відповідно до кожного показника в межах виокремлених критеріїв було запропоновано дітям низку експериментальних завдань. Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі складання розповіді за ілюстраціями: високий, достатній, середній, низький.

На формуючому етапі дослідження було розроблено заняття з розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої ілюстрації, яка обіймала три взаємопов'язаних етапи: художньо-ознайомлювальний, мовленнєво-комунікативний і мовленнєво-творчий.

На прикінцевому етапі експериментального дослідження було проведено підсумкові заняття з метою з'ясування ефективності формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку за ілюстраціями до художніх творів.

За підсумками нашого дослідження в експериментальній групі відбулися значні позитивні рівневі зрушення в розповідях дітей за ілюстраціями. Так, якщо на констатувальному етапі експерименту високий рівень був відсутнім як в експериментальній, так і в контрольній групах, то на кінець року по завершенню формувального етапу експерименту було зафіксовано у 20% дітей експериментальної і лише 4% - контрольної груп. На достатньому рівні перебували 42% старших дошкільників експериментальної і 18% - контрольної груп (на початку навчання було відповідно 14% і 16%). Якщо на середньому рівні на констатувальному етапі знаходилися 56% дітей експериментальної і

50% - контрольної груп, то після формуючого етапу експерименту цей показник становив 30% в експериментальній і 56% - у контрольній групах. Значно зменшилося дітей на низькому рівні: з 30% до 8% (в експериментальній) і з 34% до 22% (у контрольній групах).

Тому, саме, знання методик, використання нових наукових розробок, постійна самоосвіта та самовдосконалення є головною запорукою формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників. Методика навчання складання розповідей за ілюстраціями постійно збагачується новими творчими знахідками педагогів, цікавими методами та прийомами керівництва мовленнєвою діяльністю дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К.: Світич, 2009.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Білан О.І. Навчаємо розповідати за ілюстраціями (старший дошкільний вік): Навчально-методичний посібник /О.І. Білан. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 160 с.
4. Білан О.І. Художньо-мовленнева діяльність дітей старшого дошкільного віку /О.І.Білан. Львів: Проман, 2007. 64 с.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика навчання дітей рідної мови: Підручник /за ред. А.М. Богуш. К.: Вища школа, 2007 542 с.
6. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Практикум: Навч. посібник /А.М. Богуш. К.: Вища школа, 1995. 414 с.
7. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Навчально-методичний комплект з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. К.: Генеза. 2017.
8. Богуш А.М., Малиновська Н.В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Київ: «Слово», 2013. 420с.
9. Богуш Алла, Малиновська Наталія. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020 / <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10165/1/Bohush%20%20Alla%20Mykhailivna%202020.pdf>
10. Гавриш Н. Розумне виховання сучасних дошкільнят К. : Видавництво: "Видавничий Дім "Слово", 2015. 176 с.

11. Гавриш Н.В. Навчання розповіді за картиною /Н.В. Гавриш *Дошкільне виховання*. 2003. № 1. С. 7.
12. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят /Н.В. Гавриш. К.: Шкільний світ, 2006. 119 с.
13. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці: монографія. Донецьк : Лебідь, 2001. 218 с.
14. Гавриш Н. В. Розвиток словесної творчості дітей як педагогічна проблема *Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського*. О, 2000. Вип. 12. С. 5-12.
15. Гончаренко А.М. Розвиток мовленнєвої компетенції старших дошкільників. Київ : Світич, 2009. 128с.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 450 с.
17. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / В.О. Огнев'юк. 2013. 498с.
18. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Наук. кер. проекту Огнев'юк В.О.; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки Укр.; Київ. ун-т ім. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Грінченка, 2020. 440с.
19. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років [Текст] / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. К : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
20. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Упорядник Богуш А.М. Частина I та II. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
21. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навч. пос. для студ. ВНЗ. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. С.392.
22. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій /Автор-укладач Н.П. Наволокова. Х.: Вид. група "Основа", 2009. 176 с.

23. Закон України "Про дошкільну освіту". К. : *Ред. ж-лу "Дошкільне виховання"*, 2001. 56 с.
24. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / Упорядники К.Л.Крутій, Н.В.Погрібняк. 4-те видання. Доповнене. Запоріжжя: ТОВ "Ліпс"ЛТД, 2012. 336 с.
25. Зданевич Л.В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису /Л.В. Зданевич, Н.В. Погрібняк. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. 120 с.
26. Калуська Л.В. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам / Л.В. Калуська., М.В. Отрощенко. Мандрівець, 2010. 376 с.
27. Карпинська Н.С. Художнє слово у вихованні дітей /Н.С. Карпинська М.: Педагогіка, 1972. 151 с.
28. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 88 с.
29. Коненко О. На заняттях, у грі та праці формування у старших дошкільників пояснювального зв'язного мовлення /О. Коненко *Дошкільне виховання*. 1987. № 10. С.7.
30. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищих навчальних закладів /О.Л. Кононко К.: Освіта, 1998. 255 с.
31. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
URL: <https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTcJ-NO3SISU47Gd/view>
- 32.Короткова Н.А. Сюжетно-рольова гра старших дошкільників /Н.А. Короткова *Дитина в дитячому садку*. 2016. № 2. С. 84-87
33. Крутій К.Л. Мовленнєве заняття: досвід, проблеми, пропозиції /К.Л.Крутій Запоріжжя, 1998.

34. Крутій К.Л. Навчання дітей української мови: теорія і практика /К.Л. Крутій Запоріжжя: ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2000. С. 11- 44.
35. Лисенко Н.В. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкілля: У 3 частинах. Ч. 2: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. 360 с.
36. Луцан Н.І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності: дис. ... д-ра.пед.наук: 13.00.02 / Н.І. Луцан Одеса: ПУДПУ, 2005. 466 с.
37. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку /Н.І. Луцан О.: ПНЦ АПН України, 2005.
38. Люблінська Г.О. Дитяча психологія /Г.О. Люблінська К.: Вища школа, 1974. 355 с.
39. Маковецька Н.В. Навчання старших дошкільників суфіксального творення іменників і прикметників /Н.В. Маковецька Одеса, 2000. 108 с
40. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021р. №33 "Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція". URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
41. Пироженко Т.О. Мовленнєве зростання дошкільника / Т.О. Пироженко. К., 1999.
42. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.
43. Положення про заклад дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. № 86). / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-п#Text>
44. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: Навчальний посібник /Т.І. Поніманська К.: Абрис, 1998. 448 с.

45. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
46. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 264 с.
47. Програма розвитку дітей дошкільного віку "Впевнений старт" / О. О. Андрієтти, О.П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г.М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н.А. Случинська, Н.І. Трикоз. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.
48. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" *Палітра педагога*. 2010. №4. С.4-26.
49. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років "Оберіг". Тернопіль : Мандрівець, 2014.
50. Програми розвитку дітей дошкільного віку / Департамент освіти і науки Запорізької міської ради. URL: <https://osvita.city/osvita/doskilna-osvita/programi-rozvitku-ditej-doskilnogo-viku>
51. Розвиток та навчання дітей рідної мови: аспекти мовленнєвого спілкування, авторські технології, досвід / За ред. В.К. Лихолетової. Володимир-Волинський, 2007. 96с.
52. Розвиток українського мовлення у дошкільників. Програма-довідник для дошкільних закладів з українським мовним режимом / Укл. Н.Я. Дзюбишина-Мельник. К., 1991. 93 с.
53. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. 2-ге вид., виправл., доп. Івано-Франківськ, 2016. 96 с.
54. Семенюк Р. Сучасні вимоги до підготовки та проведення занять із мовленнєвого спілкування з дітьми раннього та дошкільного віку. *Палітра педагога*, 2009. №5. С. 15-16.

55. Система розвивально-ігрових занять з ейдетики для дітей старшого дошкільного віку: Посібник для студ. вищ. навч. закладів/Уклад.: Н.В. Стаднік, Г.В.Беленька, Ю.О. Волинець. К.:ЦП "Компринт", 2018.
56. Скалкін В.Л. Вправи з розвитку усного комунікативного мовлення /В.Л. Скалкін К., Рад.школа, 1978. 129 с.
57. Товкач І. Є. Дидактичні ігри мовленнєвого змісту / А. В. Пасічник, І. Є Товкач Ігрова діяльність у дошкільній освіті п'ятирічних дітей (педагогічний супровід до програми «Дитина») : навч.-метод. посіб. / Г. В. Беленька, В. М. Вертугіна, Ю. О. Волинець та ін.; за заг. ред. Н. В. Кудикіної. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 118 с.
58. Товкач І.Є Слово. Речення. Звуки: навчальний посібник для дітей старшого дошкільного віку : у 2 ч. Ч.1 Харків : В-во «Ранок». 2013. 80 с. (Серія «Віконечко у світ грамоти»).
59. Трифонова П. Навички творчого розповідання *Дошкільне виховання*. 1997. № 10. С.10-15.
60. Українське дошкільля: Програма виховання дітей в дитячому садку. Львів, 1991.
61. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2016. 424 с.
62. Ушакова Т.Н. Взаємозв'язок завдань (Розвиток зв'язного монологічного мовлення дітей) *Дошкільне виховання*. 1990. № 6. С.8.
63. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори /К.Д. Ушинський . М.: Просвіта, 1968. . 557 с.
64. Ушинський К.Д. Рідне слово /К.Д. Ушинський Твори: У 6 т. К.: Рад, школа, 1955. Т. 1. С. 269-278.
65. Фесенко Л.І. Українська народна капка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку /Л.І. Фесенко. Одеса, 1994. 176 с.
66. Флерина Е.А. Розповідання в дошкільній практиці. К.: Знання, 1996. 145 с.

67. Художнє слово в житті дитини. Молодший дошкільний вік: посібник хрестоматія / упоряд. С. О. Павлюк. Харків: Видавництво “Ранок”, 2012. 320 с.
68. Шкаріна Л. Ознайомлення з творами живопису /Л. Шкаріна *Дошкільне виховання*. 1992. № 1. С. 26.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

СКЛАДАННЯ РОЗПОВІДІ ЗА СЕРІЄЮ ІЛЮСТРАЦІЙ ДО ОПОВІДАННЯ Ю. ЯРМИША «ЧОМУ СИНІЧКА ПОВЕСЕЛІШАЛА?»

Мета: зв'язне мовлення: вчити дітей складати розповідь за серією ілюстрацій, використовуючи образні авторські звороти; вміти правильно будувати розповідь (зачин, кульмінація, розв'язки); висловлюватися зв'язно, логічно, послідовно.

Грамматика: вчити утворювати присвійні прикметники, прислівники, складати складнопідрядні речення.

Фонетика: вправляти у вимові звука [ц], звуконаслідуванні співу пташок, розвивати темп мовлення.

Виховувати любов до природи, дбайливе ставлення до неї.

Обладнання: оповідання Ю.Ярмиша "Чому синичка повеселішала?", скоромовки, вірші про весну, загадка; аудіо запис співу птахів.

Хід заняття

По груповій кімнаті розвішані ілюстрації із зображенням весняних явищ природи, птахів.

Пальчикова гімнастика

Ці-ці-ці-ці-ці,

Прилетіли горобці,

Сіли на дах,

Сіли на цвях,

Сіли на ганок,

З'їли сніданок, Дзьоб, дзьоб.

(Стискання і розтискання пальців. Долоня до долоні (дах) Відставити мізинець. Відставити великий палець. Великі пальці по черзі торкаються інших.)

Загадка

Привітанням журавля

Я пробуджую поля,

Небеса і ручаї.

Я завітчую гаї.

Пригадали, хто вона, Ця красуня чарівна?

(Весна)

Вихователь звертає увагу на зображення весняних явищ природи на ілюстраціях.

Вступна бесіда про весну, приліт птахів.

Вихователь. Так, справді, це - весна-красна. Коли засміється пітна, засяє сонечко, прокинуться луки, ліси, поля; усе зацвіте, заспіває. За народними віруваннями, весну приносять на своїх крилах з вирію птахи. Вони у своїх дзьобиках несуть ключі, якими і відмикають ворота для весни.

- Які птахи прилітають з теплих країв? (Відповіді дітей.)

Першими прилітають шпаки, жайворонки, потім дикі гуси, журавлі, лелеки.

Які птахи зимували в наших краях?

Як вони поводяться?

Пригадайте оповідання Ю. Ярмиша "Чому синичка повеселішала?"

(Вихователь звертає увагу на серію ілюстрацій до твору Ю.Ярмиша "Чому синичка повеселішала?")

Яким реченням починається оповідання?

Як ви гадаєте, чому здивувалася пташка?

(Діти слухають аудіозапис весняного співу пташок.)

- Складімо розповідь за ілюстраціями до оповідання "Чому синичка повеселішала?" (Розповіді дітей.)

- То чому стало весело синичці?

Дидактична гра "Чиї сліди?"

- Чиї сліди ви бачите на ілюстрації?

Чия галявина?

- Чия горобина?

- Чия пісня?

- Якщо б синичка полетіла кудись далеко, якими двома однаковими словами про це можна сказати?

- А якщо б почули її спів дуже близько, як би ми сказали?

- Пригадайте, якими словами закінчується оповідання "Чому синичка повеселішала?"

- Повторімо всі разом ці слова: "цинь-цинь, цинь-цинь". (Спочатку тихо, потім весело, голосно.)

- Як ще співають пташки?

Тепер вивчимо скоромовку Г. Бойка "Ціпу-ціпу".

Я велика-превелика

Ціпу-ціпу задерика,

Я велика цяця,

Всі мене бояться: пі-пі-пі!

БЕСІДА ЗА ЗМІСТОМ ІЛЮСТРАЦІЇ НА ТЕМУ:**«Е. ОРРО «СВЯТО НА ЛІСОВІЙ ГАЛЯВИНІ»**

- Діти, погляньте уважно на картину й пригадайте свій день народження. Порівняйте, чим ваше свято подібне, а чим відрізняється від зображеного на картині.

- Як ви вважаєте, свято тільки розпочинається, чи вже довго триває? Поясніть, як ви це зрозуміли?

- Розкажіть, як ви здогадалися, хто зі звірів іменинник? Скільки років йому виповнилося? (Вихователь допомагає дітям побудувати фразу-доказ, використовуючи слова по-перше, по-друге, крім того та ін.).

- Як ви вважаєте, від кого приніс вітальну телеграму Джмелик? Що в ній написано?

- День народження - веселе свято, якому раді всі - гості й сам іменинник. Проте, придивіться уважно, дехто на картинці має не дуже святковий настрій. Поясніть, чому. Як би ви заспокоїли малюків, які посварились із-за пиріжка. (Орієнтовна відповідь: «Залиш собі цей пиріжок, бо на столі...».) Що можна сказати про лисеня та вовченя, які вони?

- Ви здогадалися, хто зі звірів на святі наймолодший? Так, це зайченятко. Можливо, він раненько прокинувся, щоб привітати свою сестричку Заюню. Він так радів, допомагаючи готуватися до свята, та втомився й заснув прямо за столом, не дочекавшись торта. Як ви вважаєте, що зробить мама-зайчиха? (Орієнтовна відповідь: «Залишить шматочок хорта малюку, а його віднесе до ліжечка».)

- Які подарунки приготували черепаха і равлик? Що, на вашу думку, може бути у великій та малій коробках?

- Мати приготувала для гостей багато смачненького. Назвіть, чим пригощаються гості.

- Головний на столі - торт, прикрашений кремом, чорницями й суницями. Порахуйте, на скільки шматочків його потрібно розрізати, щоб вистачило всім.

Не забудьте про соню-зайченятко. Як, на вашу думку, шматочки торта мають бути однаковими за розміром, чи ні, чому?

Вправи, ігрові та логічні завдання:

1. Гра «Школа розвідників». Завдання на спостережливість та кмітливість: кому зі звірів потрібен високий стільчик?

- їжачок приніс величезний букет. З яких квітів він його склав?

- Хто ще привітав Заюню квітами?

2. Вправа «Віртуальні діалоги». Уявіть собі, як іменинницю вітали її друзі, що вони їй говорили, бажали. Не забудьте змінити голос відповідно до того, від чийого імені бажаєте привітати Заюню.

3. Творче завдання «Вихід за межі зображеного». Матуся і Заюня із самого ранку готувалися до зустрічі гостей. Уявімо, як вони радилися, кому які страви приготувати. Що вони говорили? Матуся сказала: «Прийде білочка, то давай...». Заюня запропонувала: «А для єнотика приготуємо...».

Діти здебільшого відчують труднощі у складанні самостійної розповіді, тому доречно використовувати прийом спільного мовлення (дорослий починає фразу, а дитина її продовжує). Вихователь допомагає дітям добирати репліки, підтримувати діалог. Розгляньмо запис заняття за картиною «Будуємо дім».

Вихователь: Якби ми були поряд із дітьми, то змогли б почути про що вони розмовляють. Як ви вважаєте, про що говорить Оля хлопчикам? Давайте...

Діти: ... швидше будувати. Лялька хоче додому.

Вихователь: Миколко, відвези.

Діти: ... швидше конструктор.

Вихователь: Нехай біля будинку...

Діти: ... буде красиво і чисто.

Вихователь: А Володя їй що відповідає?

**СПИСОК ДІТЕЙ СТАРШОЇ ГРУПИ
(ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА)**

1. Андрейчук Влад
2. Богданов Мирон
3. Войтович Настя
4. Волошин Вадим
5. Вронська Еліна
6. Голуб Артем
7. Гращенков Кирило
8. Дзюба Євген
9. Затерко Мілана
10. Коляда Кіра
11. Май Христина
12. Маргарян Владислав
13. Паршаком Артем
14. Сасага Віталіна
15. Терес Михайло
16. Харитонов Богдан
17. Чернікова Ема
18. Шебела Мілан
19. Шевчик Софія
20. Шульжук Станіслав

**СПИСОК ДІТЕЙ СТАРШОЇ ГРУПИ
(КОНТРОЛЬНА ГРУПА)**

1. Власюк Оскар
2. Вуфко Богдан
3. Гавронська Богдана
4. Гах Софія
5. Грищук Марія
6. Гурська Уляна
7. Дзьоба Василь
8. Карпюк Юра
9. Кодарук Ілля
- 10.Красюн Ніколь
- 11.Марковський Тимур
- 12.Новосад Рома
- 13.Пендюра Естер
- 14.Пушкарук Олег
- 15.Раков Давид
- 16.Сірко Софія
- 17.Степанюк Мілана
- 18.Стешко Кароліна
- 19.Чернікова Ема
- 20.Шевчук Павлік
- 21.Шепелюк Єва

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано проблему розвитку мовленнєвої компетентності у дітей дошкільного віку; методи формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку; визначено критерії, показники, рівні сформованості мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі використання ілюстрацій до художніх творів.

Ілюстрації до художніх творів застосовують в освітньому процесі як засіб розумового (ознайомлення з довкіллям, розвиток уяви, сприймання, уваги, мислення, мовлення, формування інтелектуальних здібностей, сенсорний розвиток), естетичного (розвиток художньо-естетичного сприймання, формування емоційної чутливості, збагачення емоційно-чуттєвої сфери та мовленнєвого (розвиток художньо-комунікативних здібностей, стимулювання ініціативи висловлювання, опанування різних типів зв'язного мовлення) виховання.

Діти п'яти-шести років мають значний досвід, багатий словник, вміють описувати предмети, іграшки, встановлювати прості причинні зв'язки між предметами та явищами. Від них треба вимагати вміння не тільки розповідати за змістом репродукції, складати описову та сюжетну розповідь, а й виходити за межі зображеного художником, пов'язувати зміст ілюстрації зі своїм досвідом.

ABSTRACT

The master's thesis theoretically substantiates the problem of developing speech competence in preschool children; methods of forming speech competence in older preschool children; criteria, indicators, and levels of formation of speech competence in older preschool children in the process of using illustrations for works of art are determined.

Illustrations for works of art are used in the educational process as a means of mental (familiarity with the environment, development of imagination, perception, attention, thinking, speech, formation of intellectual abilities, sensory development), aesthetic (development of artistic and aesthetic perception, formation of emotional sensitivity, enrichment of the emotional and sensory sphere) and speech (development of artistic and communicative abilities, stimulation of initiative of expression, mastery of various types of coherent speech) education. Children of five or six years old have considerable experience, a rich vocabulary, are able to describe objects, toys, establish simple causal relationships between objects and phenomena. They should be required to have the ability not only to tell the story based on the content of the reproduction, to compose a descriptive and plot story, but also to go beyond what the artist depicted, to connect the content of the illustration with their own experience.